

Mert Sasioglu & Noora Soikko

Moldova ja Valko-Venäjä rajatussa liikkumatilassa

Maanpuolustuskorkeakoulu ▶ Strategian laitos

Julkaisusarja 4: työpapereita, No 52

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU STRATEGIAN LAITOS
JULKAISUSARJA 4: TYÖPAPEREITA No 52

NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
DEPARTMENT OF STRATEGIC AND DEFENCE STUDIES
SERIES 4: WORKING PAPERS No 52

MOLDOVA JA VALKO-VENÄJÄ RAJATUSSA LIIKKUMATILASSA

MERT SASIOGLU & NOORA SOIKKO

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Strategian laitos

HELSINKI 2014

Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen julkaisusarja 4:n julkaisuissa (Työpapereita) esitetyt näkemykset, mielipiteet, tutkimustulokset ja johtopäätökset ovat kirjoittajien omia eivätkä välttämättä edusta Strategian laitoksen näkemystä käsiteltävästä asiasta. Strategian laitoksen julkaisutoimikunta käsittelee tieteellisestä ja toimituksellisesta näkökulmasta kaikki laitoksen julkaisusarjaan 4 tarjotut käsikirjoitukset, mutta käsikirjoituksia ei ole alistettu vertaisarviointi-prosessiin.

Mert Sasioglu & Noora Soikko:

Moldova ja Valko-Venäjä rajatussa liikkumatilassa

Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos

Julkaisusarja 4: työpapereita No 52

National Defence University, Department of Strategic and Defence Studies

Series 4: Working Papers No 52

Uusimmat julkaisut pdf-muodossa:

<http://www.doria.fi/>

Kannen kuva: Janne Kopu

ISSN 1236-4983

Maanpuolustuskorkeakoulu – National Defence University

Strategian laitos – Department of Strategic and Defence Studies

Juvenes Print
Tampere 2014

MOLDOVA JA VALKO-VENÄJÄ RAJATUSSA LIIKKUMATILASSA

Mert Sasioglu & Noora Soikko

Ukrainan tapahtumat vuonna 2014 ovat osoittaneet, kuinka Itä-Eurooppa on edelleen geopoliittisen kilpailun näyttämö. Ukrainan lisäksi Valko-Venäjä ja Moldova ovat viimeisiä entisen Neuvostoliiton maita, jotka eivät ole EU:n tai Naton jäseniä. Tämä artikkeli selvittää, mitkä voimat vetävät näitä maita länteen ja itään. Kansallisilla identiteeteillä, taloussuhteilla, separatistisilla kiistoilla, EU:n laajenemisella ja Venäjän valtapyrkimyksillä on kaikilla roolinsa. Valko-Venäjä tasapainoilee Venäjään tukeutuen. Moldova on ottanut haparoivia askelia kohti länttä, mutta marraskuun 2014 vaalit saattavat kääntää suunnan.

Moldova ja Valko-Venäjä, osa itää ja länttä

Moldova, Valko-Venäjä ja Ukraina ovat Venäjän ohella ainoat Euroopan entiset neuvostotasavallat, jotka eivät ole liittyneet osaksi Euroopan unionia tai Natoa. Näihin valtioihin kohdistuu huomattavaa ulkopoliittista ristipainetta, mutta maissa piilee myös merkittäviä sisäisiä jännitteitä liittyen kieleen, identiteettiin, talouteen ja politiikkaan. Alkuvuoden 2014 tapahtumat Ukrainassa osoittavat, etteivät alueen valtiot ole sivustakatsojia suurvaltojen voimapolitiittisissa pyrkimyksissä, vaan niiden liittolaisuudesta kilpaillaan.

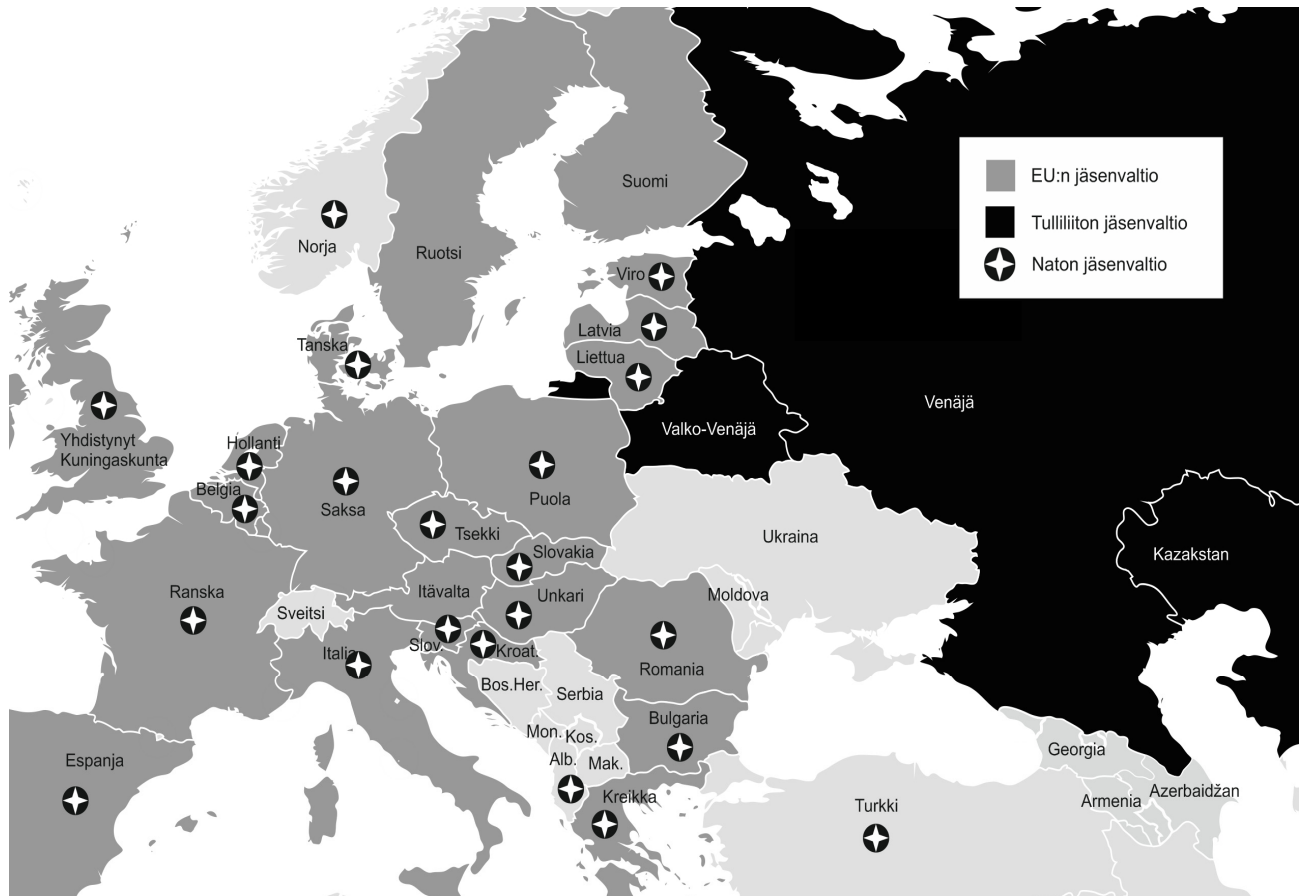
Keväällä 2014 Ukrainan levottomuudet ja Krimin liittäminen Venäjään aiheuttivat suurta epävarmuutta, minä vuoksi tässä artikkelissa päädyttiin tarkastelemaan Valko-Venäjää ja Moldovaa. Artikkelikä läpi tekijöitä, jotka vaikuttavat näiden maiden harjoittamaan politiikkaan, oli kyseessä sitten integraatiopyrkimykset itään tai länteen, tai Venäjän, Euroopan unionin ja

Naton pyrkimykset ottaa maat oman integraationsa piiriin. Nämä kaikki monikansalliset integraatiohankkeet ovat osallisia Euraasian alueella tapahtuvassa uudelleenjärjestäytymisessä, joka on jatkumoa Neuvostoliiton hajoamiselle.

Pyrimme vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- Mikä merkitys Moldovan ja Valko-Venäjän kansallisella identiteetillä, kielellä, vähemmistöillä, taloudella ja sisäpoliittisella tilanteella on niiden ulkopoliittikkaan?
- Miten Moldovan ja Valko-Venäjän ulko- ja sisäpoliittiseen tilanteeseen vaikuttaa “lännen” ja Venäjän vaikutusvaltakilpailu alueella?

Alueen valtioiden voidaan sanoa olevan kansakuntina kehitysvaiheessa, joka pitää sisällään esimerkiksi kansallisen kulttuuriperinnön ja historian määrittelyn sekä kielipoliittisen keskustelun ja kansallisen arvopohjan muodostumisen. Tämä vaihe voi olla.

Kuva 1 Moldovan ja Valko-Venäjän geopoliittinen ympäristö

otollinen valtaapitävien poliittisten päämäärien saavuttamiselle Ukrainan tapahtumien myötä pinnalle on noussut keskustelu arvoista, mikä on korostanut erityisesti liberaaleina pidettyjen länsimaiden ja konservatiivisen Venäjän välistä vastakkainasettelua. Tämä arvojen eroavuus on siirtynyt Ukrainasta käydyn keskustelun keskiöön. Siksi tämä tutkimus tarkastelee myös arvoja.

Aluksi pohjustetaan aihetta tarkastelemalla Venäjän pyrkimyksiä ja laajempaa geopoliittista kilpailuasetelmaa itäisessä Euroopassa, sekä kielipolitiikkaa. Tämän jälkeen tarkastellaan vuoroin Valko-Venäjää ja Moldovaa tut-

kimuskysymyksissä ilmaistujen teemojen kautta. Neljännessä luvussa käydään läpi johtopäätöksemme.

Onko jako idän ja lännen välillä yhä ajankohtainen?

Kysymys siitä, kuuluuko Venäjä itään vai länteen, on jakanut mielipiteitä 1800-luvulta alkaen. Vaikka Venäjän ei tuolloin varsinaisesti julistettu kuuluvaksi kumpaakaan, lännen ja Venäjän vastakkainasettelu näkyy selkeästi jo 1820-luvulla Venäjän kulttuuria ja historiaa koskevissa keskusteluissa ja kirjoituksissa, joiden seurauksena muodostui kaksi kilpailevaa suuntausta: zapadnikit ja slavofiilit. Zapadnikit

haluaisivat Venäjän hakevan ideoita kehitykseensä lännestä kun taas slavofiilit katsoivat olevansa ortodoksisuuden ja Venäjän puolustajia vierailta vaikutteilta. Heidän mukaansa Venäjän tulisi vaalia kulttuuriaan ja kehittyä vanhojen perinteiden tukemana.¹

Vaikka keskustelua länsimielisten ja slavofiilien välisestä taistelusta on käyty jo vuosisatojen ajan, on samoja piirteitä löydettävissä keskustelusta edelleen. Nyky-Venäjän modernisoiminen sisältää perinteisiä venäläisiä elementtejä, kuten hallinnon ja ortodoksisen uskonnon läheisen yhteistyön. Putinin julistettua Venäjä konservatiivisen maailman johtajaksi vaikuttaa siltä, että slavofiilit ovatkin saamassa voiton Venäjän arvoperustaa määrittelevässä taistelussa. Poliittisessa keskustelussa voikin nykyään törmätä esimerkiksi käsitteeseen uus-slavofiili².

Venäjä pyrkii vaikuttamaan entisen Neuvostoliiton alueella

1990-luvulla Neuvostoliitto hajosi, Saksat yhdistyivät ja Varsovan liitto lakkautettiin. Turvallisuuspoliittiset ja taloudelliset yhteenliittymät ovat sittemmin kokeneet suuria muutoksia, Puola ja Baltian valtiot ovat nyt sekä EU:n että Naton jäseniä. Valko-Venäjän ja Moldovan lisäksi EU:n 'syllissä' sijaitseva Serbia sekä Etelä-Kaukasuksen valtiot – ennen kaikkea

Georgia – ovat sekä EU:n että Venäjän mielenkiinnon ja integraatiohankkeiden kohteena.

Venäjä on vastannut läntisten yhteenliittymien laajenemiseen panemalla alulle yhteistyöelimiä entisen Neuvostoliiton alueella, jotka lisäävät sen omaa vaikutusvaltaa muissa osallistujamaissa. Lähtölaukauksena pidetään Georgian ja Ukrainan 2000-luvun värvällankumouksia, jotka Venäjän näkökulmasta katsottuna vähensivät sen vaikutusvaltaa entisen Neuvostoliiton alueella. Ulkomaat tavataankin jakaa kahteen ryhmään sen mukaan, olivatko ne itsenäisiä valtioita Neuvostoliiton hajotessa vai sen osia. Yhteistyöhankkeiden prioriteettina ovat maat, jotka kuuluivat aikanaan Neuvostoliittoon.³ Venäjän vaikutusstrategia lähiulkomaissaan muistuttaa kylmän sodan aikaisia käytäntöjä. Niihin voidaan laskea kuuluvaksi eri nuorisoyhteisöjen aktivoiminen ja rahoittaminen, sekä tiedotusvälineiden hyödyntäminen. Ukrainan ja Moldovan tilanteiden yhteydessä on myös käytetty taloudellisia painostuskeinoja.

Miksi Venäjä sitten haluaa vaikuttaa entisissä Neuvostoliiton maissa? Vanhakantainen turvallisuuspoliittinen aspekti lienee helppo ymmärtää, samoin pyrkimys jälleenrakentaa vahva talousalue, joka olisi tasaveroinen lännen ja Kiinan kanssa. Venäjän päätöksenteossa nämä kaksi tavoitetta tosin tuntuvat toisinaan sulautuvan yhdeksi.

¹ Pekka Pesonen, ”Venäjän kulttuurihistoria”, Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Helsinki, 1998, 44–55.

² Vladimir Putin, ”Meeting of the Valdai International Discussion Club”, Official site of the President of Russia, *Russian Presidential Executive Office*, 2013. Luettu 1.4.2014. [<http://eng.news.kremlin.ru/news/6007/print>, 1.3.2014]

³ Sinikukka Saari ”Russia's Post-Orange Revolution Strategies to Increase its Influence in Former Soviet Republics: Public Diplomacy po russkii”. *Europe-Asia Studies*, Issue 66/ 1, 2014, s. 50–66.

Ukrainan tapaus on osoittanut, että kilpailua käydään myös omien arvojen, eurooppalaisen liberaaliuden ja venäläisten ortodoksisuuteen pohjautuvien konservatiivisten arvojen välillä.

Euraasian integraatiohankkeet

Ensimmäinen entisen Neuvostoliiton alueen integraatiohanke oli vuonna 1991 luotu IVY. Jo 1993 Venäjä ehdotti talousunionia ja vapaakauppa-alueesta tehtiinkin sopimuksia jo 1994 ja 1995. Tahtoa ei kuitenkaan löytynyt viedä asiaa päätökseen, vain irrallisia sopimuksia laadittiin. 1990-luvulla pohdittiin erilaisia integraatiokonsepteja, mutta riittävää tahtotilaa niiden toteuttamiseksi ei saavutettu.

Putinin myötä hanke sai puhtia. Vuonna 2000 lanseerattiin Eurasian Economic Community EEC (joskus kutsutaan myös nimillä EAEC tai EurAsEC). Hanke ei kuitenkaan täysin onnistunut, vapaakauppa edistyi vain tietyillä aloilla. EEC:ssä ovat mukana Venäjä, Valko-Venäjä, Kazakstan, Tadjikistan, Kirgisia sekä Uzbekistan, jonka asema organisaatiossa ei ole täysvaltainen. Tarkkailijoina ovat Armenia, Moldova ja Ukraina.⁴

2000-luvun puolivälistä alkaen Venäjän, Valko-Venäjän ja Kazakstanin johto alkoi keskenään ajaa tiiviimpää yhteistyötä. Vuonna 2010 käynnistyi Venäjän, Kazakstanin ja Valko-

⁴ Rilka Dragneva & Kataryna Wolczuk, "Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?" *Chatham House, REP BP 01/2012*, 2012. Luettu 16.5.2014.

[http://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Russia%20and%20Eur%20asia/0812bp_dragnevawolczuk.pdf]

Venäjän tulliliitto (ECU tai CU (Таможенный союз)).⁵ Tulliliittoa laajennettiin vuonna 2012 käynnistyneellä yhteisellä talousalueella (SES/CES).

Valmistelut ovat käynnissä Euraasian Unionin (EEU, Евразийского экономического сообщества) luomiseksi. Unioni on määrä käynnistää vuonna 2015. Sen on tarkoitus korvata tulliliitto, ja muutenkin nivoa yhteen aiemmat sopimukset ja yhteistyöelimet.

Venäjän ja länsimaiden kilpailu alueella

Myös länsimaat ovat pyrkineet vaikuttamaan alueen valtioiden kehitykseen. Nato ja EU ovat laajentuneet entiseen itäblokkiin, ja jopa entisen Neuvostoliiton alueelle Baltian tapauksessa. Entisille sosialistimaille on kanavoitu taloudellista apua, eikä kaikki tuki – esimerkiksi kansalaisjärjestöjen saama – ole lainkaan ollut arvoneutraalia. Itäisen kumppanuusohjelman maissa halutaan edistää läntisen liberaalin demokratian toimintaperiaatteiden toteutumista, ja talouksia yritetään sitoa tiiviimmin eurooppalaiseen talousalueeseen, jonka sopimukset poissulkevat osallistumisen venäjäjohtoisen Euraasian unionin talousalueeseen.

Venäjä on julistautunut presidentti Putinin toimesta konservatiivisen maailman johtajaksi, mikä näkyy myös viime vuosien lainsäädännössä, esi-

⁵ Seija Lainela, "Venäjän, Valko-Venäjän ja Kazakstanin tulliliitto", Suomen Pankin asiantuntijoita, *Suomen Pankki*, 2010. Luettu 24.5.2014.

[http://www.suomenpankki.fi/fi/suomen_pankki/organisaatio/asiantuntijoita/Documents/focus_0610s.pdf]

merkkinä mainittakoon laki niin sanotusta homo-propagandasta.

Euroopan unionin arvoiksi julistetaan Lissabonin sopimuksessa mm. vapaus, ihmisoikeudet, kansanvalta, tasa-arvo ja oikeusvaltioperiaate.⁶ Unionin valtiot kuuluvatkin arvoliberalimpien joukkoon, tästä esimerkkinä mainittakoon Saksan, Ranskan, Tšekin ja Italian väestön salliva suhtautuminen seksuaalivähemmistöihin⁷.

Mikäli Valko-Venäjä ja Moldova painostetaan valitsemaan Venäjän ja länsimaita edustavan EU:n välillä, ovat vaihtoehdot hyvin vastakkaiset.

Alueen kieli ja kielipolitiikka

Kysymys kielestä ja etnisyydestä juontaa juurensa Neuvostoliittoon. Etnisyys vaikutti neuvostotasavaltojen rajojen muodostumiseen ja lopulta kansallisvaltioiden rajoihin Neuvostoliiton hajotessa. Neuvostoliiton alkuaikoina vähemmistökielille säädettiin virallinen asema.⁸

Neuvostoliiton alkuaikoina uskottiin, että uudelle hallinnolle on hyödyllisempää antaa kansalaisten käyttää omia paikallisia kieliään. Neuvostoliiton väestö puhuikin satoja eri kieliä ja

esimerkiksi perusopetus järjestettiin yli 70 kielellä.⁹

Yhtenäisen sosialistisen kansakunnan rakentaminen eteni 1920-luvulla.¹⁰ Stalinistisen kansallisuuspolitiikan myötä Neuvostoliitto alkoi tiukentaa kantaansa alueellisiin kieliin 1930-luvun puolivälissä.¹¹ Venäjän kielen opetusta lisättiin ja sen lisäksi tuettiin alueellisesti aiempaa vähäisempää määrää kieliä. Tämän on katsottu johtaneen tilanteeseen, missä alueille siirretty venäjänkielinen väestö pysyi venäjänkielisenä, mutta niin sanotusta paikallisväestöstä muodostui kaksikielinen. Venäjän kielen asema muodostui kuitenkin paikallista kieltä vahvemmaksi jo tuolloin Ukrainassa, Kazakstanissa ja Valko-Venäjällä, missä kaupunkiväestöön kuuluvat paikallista kieltä puhuvat kävivät koulunsa venäjäksi.¹²

On arvioitu, että Neuvostoliiton hajojamisen jälkeen Venäjän alueen ulkopuolelle jäi asumaan 36.5 miljoonaa venäjää äidinkielen tasoisesti puhuvaa henkilöä. Esimerkiksi Moldovaan kuuluvassa Transnistriassa venäjän kieli

⁶ *Euroopan Unioni* ”Lissabonin sopimus”, 2009: [http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_fi.htm]

⁷ *Pew Research* ”Global Views on Morality”, 2014. Luettu 25.5.2014. [http://www.pewglobal.org/2014/04/15/global-morality/]

⁸ Anna-Kaisa Hiltunen, ”Jäätäneistä konflikteista Krimille”, *Ulkopolitiikka*, Ulkopoliittinen instituutti, 2/2014. Luettu 4.6.2014.

[http://www.ulkopoliitiikka.fi/artikkeli/1278/jaatayneista_konflikteista_krimille/]

⁹ Bernard Comrie ”The Languages of the Soviet Union”. Cambridge University Press, 1981, s. 10-90.

¹⁰ Bekus Nelly ”Ethnic identity in post-Soviet Belarus: ethnolinguistic survival as an argument in the political struggle”. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 35/ 1, 2014, s. 43–58

¹¹ Mm. Boris Norman, ”Valkovenäjänkielen nykytila”, *Idäntutkimus* 2/2009 ja Pavlenko Aneta ”Multilingualism in Post Soviet Successor States”. *Language and Linguistics Compass* 7/4, 2013, s. 262-271. Blackwell.

¹² Comrie Bernard ”The Languages of the Soviet Union”. Cambridge University Press, 1981, s: xiii – xx ja 1–8.

dominoi edelleen katukuvassa ja sillä on paikallinen erityisasema.¹³

Venäjän kielen asemaa on Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen muodostuneissa itsenäisissä valtioissa heikennetty erilaisin säädöksin. Kansallisvaltioiden rakentamisen yhtenä tekijänä pidettiin yhtenäistä kieltä, ja yksikielisen, vain venäjää puhuvan väestönosan onkin katsottu hidastavan uusien valtioiden kehitysprosesseja.¹⁴

Venäjän taloudellinen nousu on lisännyt Venäjän vaikutusvaltaa ja parantanut venäjän kielen asemaa entisissä Neuvostoliiton maissa. Venäjän sanotaan olevan näiden maiden yhteinen käyttökieli, joka lasketaan osaksi kauppayhteyksiä parantavaa infrastruktuuria.¹⁵ Kielipolitiikan sanotaankin muuttuvan entisissä Neuvostoliiton maissa käsi kädessä Venäjän taloudellisen vaikutusvallan muuttuessa.¹⁶

Venäjä investoi huomattavasti esimerkiksi venäjänkieliseen televisioon ja internetiin entisissä Neuvostoliiton maissa. Venäläisten kanavien sanotaan voittavan paikalliset kanavat laadussa, samoin venäjänkielisiä internetsivustoja pidetään monipuolisempina ja nopeampina.¹⁷

Kieli on tärkeä osa kansallista identiteettiä ja sitä voidaan käyttää myös kiistakapulana poliittisissa valtakamppailuissa. Seuraavaksi luomme silmäyksen näiden tekijöiden vaikutukselle Moldovan ja Valko-Venäjän vakau-teen.

¹³ Sebastian Muth, "Linguistic Landscapes on the other side of the border: signs, language and the construction of cultural identity in Transnistria", *International Journal of the Sociology of Language*, Issue 227, s. 25–46, 2014.

¹⁴ Pavlenko Aneta "Multilingualism in Post Soviet Successor States". *Language and Linguistics Com-pass* 7/4, 2013, s. 262-271

¹⁵ Pavlenko Aneta "Multilingualism in Post Soviet Successor States", s. 262-271; Liu, Roosevelt ja Wilson Sokhey "The Political Economy of Russian Language Laws in Post-Soviet Countries". University of Colorado at Boulder, Department of Political Science, 2013. Luettu 1.6.2014.

[http://www.colorado.edu/ibs/events/flyers/inst_131011_Sokhey.pdf].

¹⁶ Liu, Roosevelt ja Wilson Sokhey "The Political Economy of Russian Language Laws in Post-Soviet Countries".

¹⁷ Pavlenko Aneta "Multilingualism in Post Soviet Successor States", s. 262-271.

Valko-Venäjä

Onko valkovenäläistä identiteettiä olemassa?

Valko-Venäjää pidetään tyypillisesti maana vailla omaa historiaa tai identiteettiä. Kansan keskuudesta on kuitenkin eriteltävissä peräti kolme osin vastakkaista kansallisen identiteetin muotoa. Useimpien valkovenäläisten käsitys itsestään kansakuntana on vahvasti kytköksissä muistoon Neuvostoliitosta. Valkovenäläiset kansalliset instituutiot syntyivät vasta neuvostoajana. Valkovenäjää puhuvilla ei ennen Neuvostoliittoa ollut mahdollisuuksia poliittiseen tai taloudelliseen nousuun yhteiskunnassa. Kansallinen tietoisuus on siksi vahvasti linkittynyt neuvosto-aikaan.¹⁸ Yhtenä syynä Neuvostoliiton aikaisen yhteenkuuluvuuden vaalimiseen on Valko-Venäjällä neuvostoajana vallinnut suhteellisen hyvä elintaso. Neuvostoaikaa muisteltiin kaiholla kommunismin kaatumista seuranneina epävarmoina aikoina.¹⁹ Itsenäistymisen aikaan valkovenäläisistä piti itseään neuvostoliittolaisina suurempi osuus, kuin missään muussa entisessä neuvostotasavallassa.²⁰ Tällaisen identiteetin omaavat ihmiset suhtautuvat usein suopeasti Venäjään yhteisen historian vuoksi.

¹⁸ Savchenko Andrew, "Belarus – A Perpetual Borderland". Koninklijke Brill NV, Leiden, 2009.

¹⁹ Bekus Nelly "Ethnic identity in post-Soviet Belarus: ethnolinguistic survival as an argument in the political struggle", s. 43–58.

²⁰ Wilson Andrew, "Belarus, the Last Dictatorship in Europe", Yale University Press, Bodmin, 2011.

Orastava käsitys erillisestä valkovenäläisestä etnisyydestä on kuitenkin ollut olemassa 1800-luvun puolivälistä saakka, jolloin se kehittyi katolilaisten maalaistaustaisten intellektuellin keskuudessa. Suurin osa nykyistä Valko-Venäjää kuului tuolloin Liettuan suuriruhtinaskuntaan. Kansallismieliset halusivat luonnollisesti erottautua sekä läntisistä, että itäisistä naapureista. Suurimman osan 1900-lukua Valko-Venäjä kuitenkin kuului Moskovan alaisuuteen, joten kansallismielisyydestä kehittyi venäläisvastainen voima. Tällaisen identiteetin omaavat ihmiset suhtautuvatkin usein suopeasti länteen, ja ovat kriittisiä Venäjän vaikutusvaltaa kohtaan.²¹

Kansallinen valkovenäläinen identiteetti on voimistunut nykyhallinnon tuella, muttei perustu ensisijaisesti kieleen tai etnisyyteen. Eräiden tutkimusten mukaan valkovenäläinen identiteetti on kehittynyt itsenäisyyden aikana vastoin odotuksia etnokielellisen (valkovenäjän kieleen perustuvan) sijaan kansalliseen (valkovenäläisyyteen perustuvaan) suuntaan. Venäjän kieli on maassa niin käytetty, ettei valkovenäjän varaan ole voitu rakentaa etnistä identiteettiä kansakunnan mitta-kaavassa. Tutkimuksen mukaan onkin kehittynyt eräänlainen kolmas vaihtoehtoinen identiteetti, jota kutsutaan toisinaan "kreoliksi". Aiemmin mainittujen länsimielisen identiteetin, sekä Neuvostoliiton muistoon perustuvan venäjänmielisen identiteetin rinnalle

²¹ Ioffe Grigory, "Understanding Belarus: Belarusian Identity", *Europe-Asia Studies*, Vol. 55, No. 8, 2003, 1241–1272.

on noussut Valko-Venäjän valtiollista itsemääräämisoikeutta korostava identiteetti, jossa yhdistyvät sekä oman kulttuurin, että neuvostomuiston vaaliminen.²² Lukašenkan hallinto onkin pyrkinyt järjestelmällisellä kampanjalla rakentamaan valkovenäläisyyttä ja neuvostomenneisyyttä yhdistävää identiteettiä.²³

Valkovenäläisten enemmistö näkee Venäjän läheisimpänä kumppanina ja sukulaiskansana, mutta on samalla alkanut arvostaa omaa itsenäisyyttään.²⁴ Vuonna 2012 tehdyssä kyselyssä kaksi kolmasosaa vastanneista piti Valko-Venäjän itsenäistymistä hyödyllisenä, vaikka yhtä suuri osa pitkin valkovenäläisiä, venäläisiä ja ukrainalaisia saman kansan haaroina. Vastaaajista 75 % tunsi olevansa lähempänä venäläisiä kuin ”eurooppalaisia”.²⁵ Vuonna 2014 tehdyssä kyselyssä 51 % vastanneista suosi Venäjää EU:n kerätessä 28 % kannatuksen.²⁶

²² Buhr Renee, Shadurski Victor & Hoffman Steven, “Belarus: an emerging civic nation?”, *Nationalities Papers*, Vol. 39, No. 3, 2011, 425–440.

²³ Wilson, “Belarus, the Last Dictatorship in Europe”.

²⁴ David Marples, “Is the Russia-Belarus Union Obsolete?” *Problems of Post-Communism*, vol. 55, no. 1, 2008, s. 25-35.

²⁵ David Marples, “Our Glorious Past’, Lukašenka’s Belarus and the Great Patriotic War”. Ibidem-Verlag, Stuttgart, 2014.

²⁶ Grigory Ioffe, “Lukashenka’s New Victory and a Fight for Belarusian Identity”, *The Jamestown Foundation*, 2014. Luettu 19.5.2014. [[http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=42361&tx_ttnews\[backPid\]=7&cHash=87f5f067ba9df1fd5ce7aef1ce83f698#.U3Rec1dqOZR](http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews[tt_news]=42361&tx_ttnews[backPid]=7&cHash=87f5f067ba9df1fd5ce7aef1ce83f698#.U3Rec1dqOZR), 27.5.2014]

Myös uskontoa voidaan pitää Valko-Venäjää ja Venäjää yhdistävänä tekijänä. Ortodoksikirkon asema Valko-Venäjällä on lukumäärällisesti vahva. Kirkossa käyvien määrä on kuitenkin huomattavasti pienempi, mikä onkin herättänyt keskustelua ortodoksuskonnon tulevaisuudesta. Myös protestanttisella ja katolisella kirkolla on Valko-Venäjällä omat jäsenensä.²⁷

Valko-Venäjällä ei ole erityisen merkittäviä alueellisia jakolinjoja politiikassa tai identiteetissä. Huomattavat jakolinjat määrittyvät kaupunkiväestön ja maalaisväestön välillä, sekä iän ja koulutustason mukaan. Esimerkiksi Lukašenkan kannatus on tyypillisesti vahvaa iäkkään ja heikosti koulutetun maaseutuväestön keskuudessa²⁸, jotka suhtautuvat tyypillisesti myös suosiollisemmin Venäjään²⁹.

Hallinto ja yhteiskunta Lukašenkan varassa

Presidentti Lukašenka nousi valtaan vuoden 1994 vaaleissa hyödyntäen Neuvostoliiton hajoamisen jälkeistä epävarmuutta. Vaalit olivat ainoat Valko-Venäjällä pidetyt jokseenkin vapaat ja reilut vaalit. Retorisesti taitava Lukašenka kampanjoikin ’puh-
taudellaan’ ja korruptiovastaisuudellaan. Hän lupasi lopettaa Neuvostoliit-

²⁷ Belarus Digest “Are Belarusians Fundamentally Rural Orthodox Christians?”. *Belarus Digest*. Luettu 3.6.2014.

[<http://belarusdigest.com/myth/are-belarusians-fundamentally-rural-orthodox-christians-7636>]

²⁸ Wilson, “Belarus, the Last Dictatorship in Europe”.

²⁹ Marples, “Our Glorious Past”.

ton hajoamista seuranneen kaaoksen ja anarkian.³⁰

Lukašenka vastusti itsenäistymisen jälkeen vahvistunutta länsimielistä Kansallisrintamaa, ajaen itse poliittista ja taloudellista uudelleenintegraatiota Venäjään.³¹ Lukašenka saikin vaaleissa vahvan mandaatin palauttaa yhteiskuntaan valtiojohtoinen toimintatapa. Syynä tähän oli se, ettei valkovenäläisillä ollut kokemusta elämästä vailla riippuvuutta valtiosta, jonka ansiona esimerkiksi elintason nousu on nähty. Talouden yksityistäminen ja yhteiskunnan muokkaaminen liberaalin demokratian suuntaan nähtiin 1990-luvulla epävarmoina askelina kohti tuntematonta, eivätkä houkuttelleet äänestäjiä.³²

Lukašenkaa luonnehditaan usein uusiutumiskykyiseksi opportunistiksi ja selviytyjäksi. Vallassa ollessaan hän on harjoittanut järjestelmällistä vaalivilppiä.³³ Lukašenka laajensi vuonna 1996 radikaalisti presidentin valtaoikeuksia päivittämällä perustuslakia sekä vuonna 2004 poistamalla rajoituksen presidentin valtakausien lukumäärästä. Molemmat päätökset perustuvat kansan-

äänestyksiin, joiden tuloksia ei lännessä ole tunnustettu.³⁴

Tiedotusvälineiden sananvapautta rajoitetaan Valko-Venäjällä huomattavasti.³⁵ Erityisesti Lukašenkaa kannattava maaseutuväestö on kontrolloidun massamedian varassa, länsimielisemmän väestönsosan käyttäessä myös Internetiä.³⁶ Venäläiset televisio-ohjelmat ja internetsivut ovat kotimaisia huomattavasti suosittumia.³⁷

Lukašenkan hallinto ei kuitenkaan pysy vallassa ainoastaan vilpillä tai sorrolla, vaan tarjoamalla kansalaisille taloudellisia etuja ja turvaa.³⁸ Länsimaiden rahoittaman *Independent Institute of Socio-Economic and Political Studies* -ajatushautomon maaliskuussa 2014 tekemässä gallupissa Lukašenkaan luotti 46 % vastanneista ja häntä olisi vastaushetkellä äänestänyt 40 %. Kannatus seurailee vahvasti kansalaisten käsitystä maan taloustilanteesta ja omasta ostovoimastaan. Tosin vuonna 2014 kannatusta on ilmeisesti nostanut

³⁰ Wilson, "Belarus, the Last Dictatorship in Europe".

³¹ Nice Alex, "Playing Both Sides: Belarus between Russia and the EU", DGAP, *German Council on Foreign Relations*, 2012. Luettu 27.5.2014. [<https://dgap.org/en/think-tank/publications/dgapanalysis/playing-both-sides>]

³² Savchenko. "Belarus – A Perpetual Borderland".

³³ Wilson, "Belarus, the Last Dictatorship in Europe".

³⁴ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014", *IHS*, 2013.

³⁵ Human Rights House Network, "Belarus recognized as one of the worst countries in terms of freedom of speech", 2014. Luettu 11.9.2014.

[<http://humanrightshouse.org/Articles/19251.html>]

³⁶ Marples, "Our Glorious Past".

³⁷ Ryhor Astapenia, "How Russian Culture and Media Shape Belarusian Politics", *Belarus Digest*, Ostrogorski Centre, 2014. Luettu 6.6.2014. [<http://belarusdigest.com/story/how-russian-culture-and-media-shape-belarusian-politics-16833>]

³⁸ Jovita Pranevičiūtė-Neliupšienė & Zhanna Maksimiuk, "Authoritarian bargain in Belarus: the system of social benefits as a factor of regime stability", *Politologija*, 2012/4, 2012, s. 106-140.

Ukrainan kriisin herättämä epäjärjestyksen pelko.³⁹ Yhteiskuntajärjestelmää ylläpitää eräänlainen kirjoittamaton yhteiskuntasopimus. Kansalaisten elintaso on noussut – vaikkakin hitaasti. Sosiaaliturvaan, terveydenhuoltoon ja koulutukseen panostetaan ja rikollisuus on pysynyt aisoissa.⁴⁰ Talouden valtiojohtoisuus ja julkisen sektorin hallitseva asema tarjoaa sekin keinon pehmeään yhteiskunnalliseen kontrolliin.⁴¹

Talouden heikko kilpailukyky on kuitenkin uhka hallinnon pysyvyydelle. Valko-Venäjä ajautui taloudelliseen kriisiin vuonna 2011 osin siitä syystä, että hallinto nosti populistisesti palkkoja ja eläkkeitä ennen vuoden 2010 vaaleja.⁴² Veropohja ei riitä kansan, että eliitin kannatuksen ostamiseen. Vähäiset ulkomaiset investoinnit eivät riitä uudistamaan tehotonta teollisuutta, jonka keskeisimmät osat ovat valtio-omisteisia.⁴³

³⁹Grigory Ioffe, "The Ukrainian Crisis and Lukashenka's Rating", *The Jamestown Foundation*, 2014. Luettu 27.5.2014.

[http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=42266&tx_ttnews%5BbackPid%5D=7&cHash=412a657e582a983f8a412bdfd40cea53]

⁴⁰Wilson, "Belarus, the Last Dictatorship in Europe".

⁴¹U.S. Department of State, "Background Notes on Countries of the World: Belarus", 2012.

⁴²Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

⁴³Wilson, "Belarus, the Last Dictatorship in Europe".

Teollisuuden tehottomuuden vuoksi kauppataaseen alijäämä on krooninen. Hallinto onkin pitkään ollut riippuvainen venäläisestä tuesta. Hallinnon tulevaisuus riippuu Lukašenkan kyvystä toteuttaa riskialttiita uudistuksia. Valtio-omistuksista luopuminen heikentäisi Lukašenkan valtapohjaa, ja rakennemuutokset voisivat herättää epävarmuutta ja horjuttaa hänen henkilökohtaista kannatustaan.⁴⁴

Ongelmista huolimatta Valko-Venäjä on yksi maailman kilpailukykyisimmistä maista mitä tulee hankintoihin ja ulkoistamiseen. Suhteellisen korkeasti koulutettu väestö, alhainen palkkataso ja Kazakstanin, Venäjän ja Valko-Venäjän välinen tulliliitto ovat Valko-Venäjän kilpailuvaltteja.⁴⁵

Valko-Venäjä hyötyy Venäjän ja lännen kilpailusta

Valko-Venäjän ulkopoliittikan keskeinen tavoite on hyötyä erityissuhteestaan Venäjään, hyödyntämällä asemaansa geopoliittisen kilpailun kohteena. Valko-Venäjällä on poikkeuksellisen tiivis ja taloudellisen riippuvuuden leimaama suhde Venäjään. Valko-Venäjää ei kuitenkaan sovi pitää Venäjän tahdottomana alusmaana. Valko-Venäjän ulkopoliittikkaa on luonnehdittu ”suvereeniusyrityksiksi” (*sovereignty entrepreneurship*).⁴⁶

Venäjä tukee Lukashenkan hallintoa pitääkseen Valko-Venäjän lähellä itse-

⁴⁴Wilson, "Belarus, the Last Dictatorship in Europe".

⁴⁵Suomalais – Valkovenäläinen kauppakamari. Luettu 25.6.2014. [<http://becham.fi/valko-venaja/>]

⁴⁶Nice, "Playing Both Sides: Belarus between Russia and the EU".

ään ja kaukana EU:sta ja Natosta. Lukašenka käyttää tätä opportunistisesti hyväkseen vaatimalla Venäjältä tukea ja etuja, uhkaillen muuten lähentyvänsä länttä. Valko-Venäjän koko talousjärjestelmä ja hallinto ovat riippuvaisia Venäjän ja lännen geopolitiisesta kilpailusta.⁴⁷

Lukašenkan ulkopolitiikassa on kyse hallinnon selviytymisen varmistamisesta.⁴⁸ Lukašenka on taitava uhkapeelaaja, jonka hallinnon ainoa pitkän ajan tavoite on Venäjä-suhteesta hyötyminen ja oman vallan pönkittäminen. Valko-Venäjän neuvotteluvoima on kuitenkin lopulta sangen pieni, ja ulkopolitiikan uskotaan yleisesti lopulta johtavan ”katkeraan loppuun”, vaikka onkin toistaiseksi toiminut.⁴⁹

Lukašenka on riippuvainen Venäjästä

Valko-Venäjän ja Venäjän keskinäinen poliittinen integraatio on ollut voimakasta, mutta tahtotila sen syventämiseen on kadonnut. Valtiot muodostivat vuonna 1996 valtioliiton, joka astui voimaan vuonna 2000. Sitä on ollut tarkoitus syventää valuuttaliittoon, yhteiskansalaisuuteen ja yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan saakka. Valko-Venäjä on osallinen kaikissa Venäjä-johtoisissa integraatiohankkeissa.⁵⁰

Lukašenkan uskotaan aluksi halunneen jälleenrakentaa Neuvostoliiton kaltaisen kokonaisuuden, mutta muutaneen mielensä viimeistään Putinin valtaannousun myötä. Vuonna 2002 Valko-Venäjä kieltäytyi Venäjän ehdottamasta kansanäänestyksestä maiden yhdistämiseksi, ja viimeistään vuoden 2007 kaasun ja öljyn hintaan liittyvien erimielisyyksien myötä valtioliiton valmistumista ei pidetä enää realistisena.⁵¹

On väitetty, ettei kummankaan valtion eliitti enää halua viedä yhteensulautumista loppuun. Valko-Venäjän hallinto pelkää oman valta-aseman menetystä. Venäjä vuorostaan pelkää omaan liittovaltiorakenteeseensa mahdollisesti kohdistuvia etnisiä jännitteitä.⁵²

Valkovenäläiset eivät enää kannata yhteensulautumista. Aiemmin jopa yli 40 % kansasta kannatti yhdistymistä Venäjän kanssa. Vuonna 2010 yhdistymistä kannatti enää 24,5 %.⁵³

Kuten aiemmin todettiin, Valko-Venäjän hallinto ja talous ovat riippuvaisia Venäjän tuesta halvan öljyn ja maakaasun muodossa. Venäjän valtion pääosin omistama Gazprom seuraa toiminnassaan enemmän Venäjän kansallista intressiä kuin omaa taloudellista etuaan. Tämä selittää sen hinnoitte-

⁴⁷ Nice, "Playing Both Sides: Belarus between Russia and the EU".

⁴⁸ Wilson, "Belarus, the Last Dictatorship in Europe".

⁴⁹ Marples, "Is the Russia-Belarus Union Obsolete?"

⁵⁰ *GlobalSecurity.org* "Belarus-Russia Union State", 2014. Luettu 23.4.2014.

[<http://www.globalsecurity.org/military/world/belarus/union.htm>]

⁵¹ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

⁵² Nice, "Playing Both Sides: Belarus between Russia and the EU".

⁵³ Wilson, "Belarus, the Last Dictatorship in Europe".

lupolitiikan.⁵⁴ Valko-Venäjä on nauttanut markkinahintaa huomattavasti alhaisemmasta hinnasta ostaessaan yhtiöltä öljyä ja maakaasua. Ennen vuotta 2007 Valko-Venäjä säästi näiden energiatukien muodossa 7 miljardia dollaria vuosittain.⁵⁵ Näiden ja muiden Venäjän tukien on arvioitu korottaneen Valko-Venäjän bruttokansantuotetta jopa 15 %.⁵⁶ Valko-Venäjä on energiakaupassa erityisesti kauttakulkumaa, saaden merkittäviä tuloja öljynjalostuksesta ja maakaasun välitysmaksuista.⁵⁷ Vuonna 2011 Valko-Venäjän tuonnista 63 % tuli Venäjältä.⁵⁸

Valko-Venäjän ja Venäjän suhteet ovat ajoittain heikentyneet, mutta Valko-Venäjän taloudellinen heikkous ja riippuvaisuus ovat pakottaneet liennytykseen. Venäjän ulkopolitiikka Valko-Venäjää kohtaan on syklisiä vaatimusten ja liennytysten vuorottelua. Venäjä ei toisaalta haluaisi tukea Lukašenkan tehotonta hallintoa, toisaalta Venäjä pelkää oman vaikutusvaltansa katoamista, ellei tukemista jatketa. Suhde on muuttunut enenevässä määrin taloudelliseksi, Venäjän pyrkiessä saamaan haltuunsa strategisia omistuksia.

⁵⁴ Marples, "Is the Russia-Belarus Union Obsolete?", s. 25-35.

⁵⁵ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

⁵⁶ Wilson, "Belarus, the Last Dictatorship in Europe".

⁵⁷ Nice, "Playing Both Sides: Belarus between Russia and the EU".

⁵⁸ Grigory Ioffe, "Lukashenka's Balancing Act on Ukraine", *The Jamestown Foundation*, 2014. Luettu 24.5.2014.

[[http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=42174&no_cache=1#.U6qyHVdqNI2](http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews[tt_news]=42174&no_cache=1#.U6qyHVdqNI2), 27.5.2014]

Valko-Venäjän kansalaiset ovat seuranneet Ukrainan kriisiä todella aktiivisesti. ISEPS-instituutin kyselyn mukaan yli puolet valkovenäläisistä piti Janukovitshin syrjäyttämistä vääränä. 27 % haluaisi samanlaisen kumouksen tapahtuvan Valko-Venäjällä, tosin vain 4 % olisi valmis hyväksymään väkivallan käytön. 70 % vastanneista ei vastavaa kumousta halunnut. Selvä enemmistö siis arvostaa nykyjärjestelmän vakautta, mutta samalla jopa runsas neljännes kansalaisista soisi vallankumouksen tapahtuvan. Lukašenkan kannatukselle kriisi onkin ollut hyödyksi, sillä hänet nähdään vakauden takaajana ja maan suvereeniuden puolustajana Moskovan "isoveljeä" vastaan. Lukašenka puhui huhtikuussa 2014 ensi kertaa valkovenäjän kielen suojelemisen puolesta venäjää vastaan. Hän saattaakin kyetä hyödyntämään Ukrainan kriisiä rakentaakseen itsensä yhä vahvemman kuvan kansallisenä johtajana ja rauhanrakentajana.⁵⁹

Ulkopoliittisesti Valko-Venäjä tasapainoilee Ukrainan kriisissä, ja pyrkii mahdollisesti hyötymään vastakkainasettelusta. Lukašenka on tunnustanut Krimin kuuluvan Venäjään, mutta on myös kehottanut Ukrainaa puolustamaan itseään⁶⁰.

Valko-Venäjän sotilaallinen yhteistyö Venäjän kanssa on hyvin syvää. Esi-

⁵⁹ Vadzim Smok, "New Polls: Belarusians Support Lukashenka and Do Not Want an Euromaidan", *Belarus Digest*, Ostrogorski Centre, 2014. Luettu 25.5.2014.

[<http://belarusdigest.com/story/new-polls-belarusians-support-lukashenka-and-do-not-want-euromaidan-17707>]

⁶⁰ Ioffe, "Lukashenka's Balancing Act on Ukraine".

merkiksi Valko-Venäjän ilmapuolustus on integroitu yhteen venäläisen kanssa⁶¹. Valko-Venäjän sotilasstrategia keskittyy läntisen hyökkäyksen torjumiseen yhteistoiminnassa Venäjän kanssa. Venäjällä on maassa noin 1400 sotilasta kahdessa laitoksessa.⁶² Valtioilla on runsaasti yhteisiä sotaharjoituksia, näkyvimpinä suuret Länsisotaharjoitukset.⁶³ On arvioitu, ettei Venäjää todella kiinnosta Valko-Venäjän puolustuksen kehittäminen kokonaisuutena, vaan ainoastaan itseään hyödyttävien osa-alueiden, kuten ilmapuolustuksen tukeminen.⁶⁴

Öljy ja kaasun tärkeä osa Venäjä-suhdetta

Valko-Venäjä on kiistellyt etenkin kaasun hinnasta Gazpromin kanssa ainakin vuodesta 2004. Pahimmat kiistat Venäjän ja Valko-Venäjän välisissä suhteissa koettiin vuosina 2007–2011, Gazpromin nostettua öljyn ja kaasun hintaa.⁶⁵ Valko-Venäjän valtiontalous alkoi hinnankorotuksen myötä ajautua yhä pahempaan ahdinkoon, kärjistyen kriisiksi vuonna 2011. Valko-Venäjä

nöyrytyi ja joutui 2011 myymään kaasuputkiryhtiönsä Beltransgazin kokonaan venäläiseen omistukseen, saadakseen neuvoteltua uuden edullisen energiasopimuksen.⁶⁶ Tähän ei suositettu mielellään, ja vuonna 2011 pitämässään puheessa Lukašenka sanoikin valtionyhtiöiden siirtymisen venäläisomistukseen olevan Valko-Venäjälle kansallisen olemassaolon kysymys.⁶⁷

Vastineeksi kaupasta Valko-Venäjä sai huomattavat lainat Venäjän johtamalta Euraasian talousyhteisöltä ja Venäjän valtion pankilta Sberbankilta.⁶⁸ Suhteet ovat pysyneet parempina, ja keväällä 2014 valtiot laativat uusia Valko-Venäjää hyödyttäviä taloussopimuksia.⁶⁹ Valko-Venäjän neuvotteluvoima on kuitenkin heikentynyt. Lainat ja sopimukset tuovat vain tilapäistä rahoitusta helpotusta tehottomalle ja edullisesta energiasta riippuvaiselle taloudelle.⁷⁰

Valko-Venäjän ja Venäjän suhde on ongelmallinen, mutta sen uskotaan pysyvän ennallaan geopoliittisista syistä. Kremlissä koetaan, ettei kaikelle annetulle tuelle ole saatu täyttä vastinetta, eikä siellä olla varmoja kuinka hallita Lukašenkaa.⁷¹ Venäjä jatkaa tukeaan niin kauan, kun pitää Valko-Venäjää geopoliittisesti tärkeänä, ja

⁶¹ *GlobalSecurity.org* "Belarus-Russia Union State", 2014.

⁶² "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

⁶³ Alexander Martynau, "Moscow-Minsk Military Axis", *Belarus Digest*, Ostrogorski Centre, 2013. Luettu 27.5.2014. [<http://belarusdigest.com/story/moscow-minsk-military-axis-15921>]

⁶⁴ Parotnikau, "Rapprochement between Minsk and Kyiv – Belarus Security Digest".

⁶⁵ Katja Yafimava & Jonathan Stern, "The 2007 Russia-Belarus Gas Agreement", The Oxford Institute for Energy Studies, 2007. Luettu 24.5.2014.

[<http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2011/01/Jan2007-The2007Russia-BelarusGasAgreement-KatjaYafimavaandJonathanStern-.pdf>]

⁶⁶ Nice, "Playing Both Sides: Belarus between Russia and the EU".

⁶⁷ Nice, "Playing Both Sides: Belarus between Russia and the EU".

⁶⁸ "Background Notes on Countries of the World: Belarus"

⁶⁹ Ioffe, "Lukashenka's New Victory and a Fight for Belarusian Identity".

⁷⁰ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

⁷¹ Wilson, "Belarus, the Last Dictatorship in Europe".

EU:n ja Naton laajentumista uhkana.⁷² Tilanne tuskin muuttuu, ellei Venäjän ulkopoliittika muuten koe suuria muutoksia.⁷³ Lukašenkan presidenttiysi koetaan Venäjällä ärsyttävänä, mutta mahdollista vaihtoehtoa pelätään vielä pahemmaksi.⁷⁴

Demokratiakysymykset lännen ja Valko-Venäjän suhteiden haasteina

Valko-Venäjän suhteet länteen ovat demokratiavajeen takia surkeat. Itsenäistymisen jälkeen kehitystä tapahtui useita vuosia, mutta vuonna 1996 lähentyminen pysähtyi ja kontakteja vähennettiin. Valko-Venäjällä tuli tällöin voimaan presidentin valtaoikeuksia radikaalisti laajentanut uusi perustuslaki. Vaaleihin liittyvät demokratiuongelmat ovat saaneet EU:n ja Yhdysvallat ottamaan käyttöön valtiojohtoa koskevia matkustusrajoitteita ja varainjäädytyksiä.⁷⁵

Valko-Venäjä on ollut Naton rauhan-kumppani 1995 alkaen, mutta presidentti Lukašenka kritisoi Natoa kovasanaisesti. Vuonna 1998 hän aiheutti pahennusta häätämällä Minskistä liudan läntisiä lähettiläitä. Valko-Venäjä otettiin mukaan EU:n itäiseen kumppanuusohjelmaan, mutta se on vähätelty ohjelman ihmisoikeustavoitteita.⁷⁶

⁷² Savchenko. "Belarus – A Perpetual Borderland"..

⁷³ Nice, "Playing Both Sides: Belarus between Russia and the EU".

⁷⁴ Marples, "Is the Russia-Belarus Union Obsolete?"

⁷⁵ *GlobalSecurity.org* "Belarus - EU Relations", 2013. Luettu 27.4.2014. [<http://www.globalsecurity.org/military/world/belarus/forrel-eu.htm>]

⁷⁶ "Belarus - EU Relations"

Länttä ei kuitenkaan suinkaan nähdä Valko-Venäjällä vain vihollisessa valossa. Länsimaiden rahoittaman IISEPS-instituutin joulukuussa 2013 tekemän kyselyn mukaan 45 % valko-venäläisistä kannattaa myönnytyksiä EU:lle integraation nimissä, ja 45 % valitsisi liittymisen EU:hun, jos toisena vaihtoehtona olisi Venäjä (johon liittymistä vastaavassa tilanteessa kannatti 37 %).⁷⁷ Valko-Venäjälle myönnetään maailmassa eniten Schengen-alueen viisumeja per capita. EU on Valko-Venäjän suurin investoija sekä Venäjän jälkeen toiseksi suurin kauppakumppani. EU:sta viedään Valko-Venäjälle perustarvikkeita, mutta kehittyneempien palvelusektorin tuotteiden vienti on nousussa. EU haluaakin tukea Valko-Venäjää muutoksessa kohti markkinataloutta.⁷⁸

EU:n suhde Valko-Venäjään on kaksijakoinen ja ristiriitainen. EU:n suhtautumisessa Valko-Venäjään on kolme päätekijää. Tahto vahvistaa maan itsenäisyyttä suhteessa Venäjään, pitää yllä toimivia suhteita naapuriin ja edistää yhteiskunnan liberalisointia ja ihmisoikeuksia.⁷⁹ Ensimmäinen ja viimeinen tavoite ovat kuitenkin käytännön toimien suhteen ristiriidassa keskenään.

⁷⁷ Grigory Ioffe, "Belarus: Silver Linings From the Crisis in Ukraine", *The Jamestown Foundation*, 2014. Luettu 27.5.2014.

[[http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=42204&tx_ttnews\[backPid\]=27&cHash=23ceba983fd63f4c92b0fbc2033ee944#.U6qyZVdqNII](http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews[tt_news]=42204&tx_ttnews[backPid]=27&cHash=23ceba983fd63f4c92b0fbc2033ee944#.U6qyZVdqNII)]

⁷⁸ *Turun kaupparokkeakoulu* "Baltic Rim Economies" 1/2014. Luettu 28.5.2014.

[http://www.utu.fi/fi/yksikot/tse/yksikot/PEI/BRE/Documents/2013/BRE%20Special%20Issue%201_2014.pdf]

⁷⁹ Nice, "Playing Both Sides: Belarus between Russia and the EU".

Esimerkiksi suvereeniuden vahvistaminen edellyttää hallinnon tukemista, mikä ei kuitenkaan ihmisoikeuksien näkökulmasta ole suotavaa. EU:lla ei tässä asiassa ole yhdistävää kokonais-teoriaa.⁸⁰ Ukrainan kriisin arvioidaan laskeneen demokratiakehityksen merkitystä EU:n agendalla, ja nostaneen Valko-Venäjän suvereeniuden tukemista.⁸¹

Kieli on politiikkaa

Valko-Venäjän historiaan kuuluu olennaisesti vaiheet Puolan, Liettuan ja Venäjän/Neuvostoliiton vaikutusvalan alaisena. Kielenä valkovenäjää on käytetty politiikan välineenä, esimerkiksi paikallisen ylimystön pyrkiessä pois päin Venäjästä se alkoi käyttää valkovenäjän kirjoittamiseen latinalaisia aakkosia. Valko-Venäjän tullessa osaksi Neuvostoliittoa Valko-Venäjän virallisia kieliä olivat valkovenäjä, venäjä, puola ja jiddish. Valkovenäjän asema nousi kielen virallistamisen ansiosta Neuvostoliiton alkuaikoina huimasti. Valkovenäjän kielen status nousi. Stalinin kielipolitiikan seurauksena aloitettiin kuitenkin venäläistämistoimet, minkä seurauksena tilanne muuttui huonommaksi.⁸²

Muutos kielipolitiikassa näkyi konkreettisesti koululaitoksessa. 1970-luvun puoleen väliin mennessä valkovenäläi-

sissä kaupungeissa oli lakattu käyttämästä valkovenäjää kouluopetuksessa.⁸³ Valkovenäjä leimautui maalaisväestön ja kansakunnan huono-osaisten kieleksi, kun taas venäjää käyttivät kaupunkilaiset ja koulutettu väestö.⁸⁴

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen kielipolitiikka jälleen muuttui ja Valko-Venäjällä säädettiin kielilaki, jossa valkovenäjästä tuli maan virallinen kieli, tosin venäjä julistettiin niin sanotuksi entisten neuvostotasavaltojen välisten suhteiden kieleksi.⁸⁵ Valkovenäjän kielen asemasta puolestaan muodostui kansallismielisten ydinkysymys⁸⁶.

Eri syiksi siihen, että valkovenäjä lopulta hävisi kamppailun venäjän kielelle, mainitaan muun muassa Valko-Venäjän talouden taantuma, tottumus käyttää venäjää ja erityisesti vuonna 1994 valtaan astunut presidentti Lukašenka. Presidentti järjesti vuonna 1995 kansanäänestyksen, jossa kysyttiin kansan mielipidettä venäjän aseman virallistamiseen. 83 % äänestäneistä kannatti venäjän aseman virallistamista, mikä johti jälleen kielilain ja Valko-Venäjän perustuslain muuttamiseen.⁸⁷ Presidentti Lukašenkan ja tämän hallinnon käyttökielenä on ve-

⁸⁰ Giselle Bosse, "Challenges for EU governance through Neighbourhood Policy and Eastern Partnership: the values/security nexus in EU–Belarus relations", *Contemporary Politics*, Vol. 15, No. 2, 2009, s. 215–227.

⁸¹ Ioffe, "Belarus: Silver Linings From the Crisis in Ukraine".

⁸² Bekus Nelly "Ethnic identity in post-Soviet Belarus: ethnolinguistic survival as an argument in the political struggle", s. 43–58.

⁸³ Bekus Nelly "Ethnic identity in post-Soviet Belarus: ethnolinguistic survival as an argument in the political struggle", s. 43–58.

⁸⁴ Boris Norman, "Valkovenäjänkielen nykytila", 2009 ja Bekus Nelly "Ethnic identity in post-Soviet Belarus: ethnolinguistic survival as an argument in the political struggle", s. 43–58.

⁸⁵ Boris Norman, "Valkovenäjänkielen nykytila", 2009

⁸⁶ Bekus Nelly "Ethnic identity in post-Soviet Belarus: ethnolinguistic survival as an argument in the political struggle", s. 43–58.

⁸⁷ Boris Norman, "Valkovenäjänkielen nykytila", 2009

näjä.⁸⁸ On katsottu, että venäjän kielen suosion taustalla vaikuttavat neuvostoaikana luodut sosiaaliset instituutiot ja se, että venäjän kieli mahdollistaa yksilön liikkumisen ja tulevaisuuden luomisen Valko-Venäjää laajemmalla alueella.⁸⁹

Nykyään vain yksi oppositioryhmittymä (BPF) kannattaa siirtymistä yhden kielen malliin, jossa valkovenäjä olisi maan ainoa virallinen kieli. Muut ryhmittymät kannattavat kahden kielen mallia⁹⁰.

⁸⁸ Boris Norman, ”Valkovenäjänkielen nykytila”, 2009 sekä Aleksandr Lukašenko “Лукашенко: Белоруссия лишится ума, если потеряет русский язык”. *Rossiskaja Gazeta*, 22.4.2014. Luettu 25.4.2014. [<http://www.rg.ru/2014/04/22/lukashenko1-anons.html>]

⁸⁹ Bekus Nelly “Ethnic identity in post-Soviet Belarus: ethnolinguistic survival as an argument in the political struggle”, s. 43–58.

⁹⁰ Bekus Nelly “Ethnic identity in post-Soviet Belarus: ethnolinguistic survival as an argument in the political struggle”, s. 43–58.

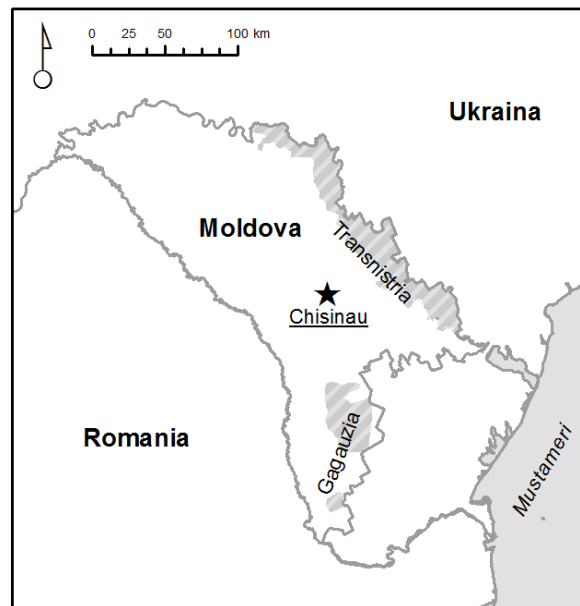
Moldova

Identiteetti ja historia osana Neuvostoliittoa nousevat esille myös Moldovaan tarkasteltaessa. Mielenkiintoiseksi Moldovan tekee sen pirstaleinen väestörakenne, esimerkkinä järjestäytyneet vähemmistöt: ruteenit ja gagauzit, sekä Transnistrian erityisasema. Moldovan etnistä ja kielellistä kirjoa on havainnollistettu liitteessä 2.

Moldova on mitä ajankohtaisin tutkimusaihe. Syynä ovat muun muassa heinäkuussa 2014 ratifioitu EU-assosiaatiosopimus, marraskuun 2014 parlamenttivaalit sekä niiden yhteydessä käytävä keskustelu Moldovan integraatiovaihtoehdoista ja maan ulkopoliittikan suunnasta.

Vuonna 1991 itsenäistynyt Moldova on välttänyt entisille neuvostomaille tyypilliset äärimmäisyydet, ja demokratisoitunut yllättävänkin hyvin. Maassa ei ole ollut autoritaarista hallintoa tai väri vallankumousta. poliittiset vallanvaihdokset ovat sujuneet lain mukaisesti, ja vaaleilla on aidosti merkitystä.⁹¹

Moldovalla on kuitenkin suuria taloudellisia ongelmia. Se on yksi Euroopan köyhimpiä maita. Neuvostoliiton osana se oli verrattain vauras, mutta maatalousvaltainen talous ei kestänyt kilpailua vapautuneilla markkinoilla. 1990-luvulla elintaso romahti, inflaatio

Kuva 2: Moldova sekä Transnistrian ja Gagauzian alueet

laukkasi, eikä hätälainaa saatu valtion itse vääristellessä tilastojaan. Seurauksena oli valtava maastamuutto ja vuonna 2007 neljäsosa työikäisestä väestöstä asui ulkomailla. Vuonna 2006 runsas kolmannes Moldovan BKT:sta oli työn perässä pois muuttaneiden varainsiirtoja maahan.⁹²

Rahanpuutteen takia myös asevoimat ovat äärimmäisen heikot.⁹³ Moldova on IVY-maista kaikkein herkin ulkoisille vaikutteille, ja kansainvälisellä yhteisöllä on siihen suuri vaikutusvalta. Maantieteellinen asema, riippuvuus ulkomailla työskentelevien tekemistä varainsiirroista ja viennistä, IMF-lainat sekä Transnistrian konfliktin multilateraalit sovitteluyritykset osaltaan

⁹¹ Nicu Popescu & Andrew Wilson, "Moldova's Fragile Pluralism", Michael Emerson & Richard Youngs, *Democracy's Plight in the European Neighbourhood – Struggling Transitions and Proliferating Dynasties*, Centre for European Policy Studies, Brussels, 2009, s. 92-102.

⁹² Johansson Andreas, "Dissenting Democrats: Nation and Democracy in the Republic of Moldova", Stockholm University, Stockholm, 2011.

⁹³ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

vahvistavat esimerkiksi EU:n ja Venäjän vaikutusvaltaa Moldovan asioihin.⁹⁴

Moldovan identiteettikysymystä ja kiistoja on vaikea ymmärtää alueen historiaa tuntematta. Alueen toistuvien rajamuutosten takia väestön keskuudessa esiintyy useita erillisiä identiteettejä. Moldovan itärajalla on huomattavasti pitempi venäläisyyden perinne kuin muualla maassa. Itäiset alueet kuuluivat Venäjän ja Neuvostoliiton yhteyteen kaksi vuosisataa. Länsiosat Neuvostoliitto valtasi Romanianlta vasta toisessa maailmansodassa. Neuvostoliitto pitikin itäosaa luotettavampana, ja alueelle rakennettiin huomattava osa Moldovan teollisuudesta⁹⁵

Moldovassa siirryttiin neuvostoaikana käyttämään kyrillisiä aakkosia ja tehtiin muita vastaavia toimia, osasyynä erotautuminen etnisesti ja kielellisesti läheisestä Romaniasta.

Transnistria on romaniankielinen nimi, joka tarkoittaa Dnestr-joen takaista aluetta (länneä katsottuna). Separatistitasavalta itse ei käytä tätä nimeä, vaan nimitystä Dnestrin Moldovalainen Tasavalta (PMR) (Пруднестровская Молдавская Республика).

Tässä artikkelissa käytämme Transnistriaa tarkoittaessamme maantieteellistä aluetta. PMR:ää käytämme kirjoittaessamme separatistitasavallasta hallinnollisena toimijana.

⁹⁴ Popescu & Wilson, "Moldova's Fragile Pluralism". s. 92-102.

⁹⁵ Johansson, "Dissenting Democrats".

Käsitys erillisestä moldovalaisuudesta oli Moskovan edun mukainen⁹⁶. Venäläisen väestön määrä myös kasvoi, erityisesti idässä nykyisessä Transnistriassa, jonne muutti teollisuustyöläisiä Venäjältä⁹⁷.

Identiteetti vaikuttaa politiikkaan

Moldovan poliittista elämää on pitkälti määritellyt valtaväestön jakautuminen identiteetiltään romanialais- ja moldovalaismielisiin. Tämä jakolinja määrittää pitkälti myös ulkopoliittiset kannat, sekä suhteet vähemmistöihin. Moldovan kansallisen identiteetin muodostuminen on vielä kesken. Moldovan politiikassa historiaa ja maantiedettä pidetään tärkeämpinä kuin ideologiaa ja etnisyyttä.⁹⁸

Moldovan valtaväestöä voidaan kutsua etnisesti romanialaisiksi, ja kieli on siinä määrin romanian kaltainen, että sen erillisuus kyseenalaistetaan usein.⁹⁹ Romanianlaismielisiä edustavat puolueet kannattavat tyypillisesti läheisiä suhteita (jopa liittymistä) Romaniaan, EU:hun, ja Natoon. Nämä puolueet ovat pääsääntöisesti oikeistolaisia.¹⁰⁰ Niihin lukeutuvat hallitsevan proeurooppalaisen koalition muodostavat liberaalidemokraattiset puolueet. Mol-

⁹⁶ Johansson, "Dissenting Democrats".

⁹⁷ Matthew Crandall, "Hierarchy in Moldova-Russia Relations: the Transnistrian Effect", *Studies of Transition States & Societies*, Vol. 4 Issue 1, 2012, s 3-14.

⁹⁸ Johansson, "Dissenting Democrats".

⁹⁹ Mitchell Orenstein & Kálmán Mizsei, "Moldova in the Middle, The Newest Front in the Battle Between Russia and the West", *Foreign Affairs*, The Council on Foreign relations, 2014. Luettu 7.5.2014.

[<http://www.foreignaffairs.com/articles/141181/mitchell-orenstein-and-kalman-mizsei/moldova-in-the-middle>]

¹⁰⁰ Johansson, "Dissenting Democrats".

dovalaiset puolueet on koottu taulukoksi liitteessä 1. Moldovan ja Romanian yhteydestä kertonee myös se, että joka seitsemännellä moldovalaisella on Romanian passi.

Moldovalaismieliset korostavat tyypillisesti kansakunnan erillisyyttä, puolustavat maan itsenäisyyttä, ja haluavat pitää Romanian käsivarrenmitan päässä. Osin tästä syystä he ovat taipuvaisempia yhteistyöhön Venäjän kanssa, vaikka ovat toisinaan harjoittaneet myös hyvin länsimyönteistä politiikkaa. Merkittävin moldovalaismielinen puolue on kommunistinen PCRM.¹⁰¹

Moldovan kansalaisten yleinen mielipide maansa politiikasta ei ole järin mairitteleva. Riippumattoman (mutta selkeästi länsisuuntautuneen) Institute for Public Policyn eli IPP-instituutin marraskuussa 2013 julkaisemassa barometrissa 69 % vastanneista piti Moldovan nykyistä kehityssuuntaa huonona. Parlamenttiin ja poliittisiin puolueisiin luotti vain 14 % vastanneista, hallitukseen 16 %. Nykyisen hallituksen aikana korruptio oli lisääntynyt 40 % mielestä, ja vähentynyt 12 % mielestä.¹⁰²

Vallanvaihdokset kertovat demokratiakehityksestä

Itsenäisen Moldovan poliittinen historia on ollut edestakaista tasapainoilua ja heiluriliikettä kahden identiteetin ja kahden ulkopoliittisen suunnan välillä. Moldovan itsenäistymisprosessissa

romanialaisen identiteetin merkitys oli huomattavasti suurempi kuin erillisen moldovalaisen¹⁰³. Liittyminen osaksi Romaniaa oli avoimesti esillä itsenäisyyden alkuvuosina¹⁰⁴, romanialaismielisen kansanrintaman ollessa vahvimillaan. Se kuitenkin hävisi vaalit 1994 keskustalaisille voimille.¹⁰⁵

Vuodesta 1994 alkaen moldovalaismielisyys alkoi vahvistua, ja Venäjäsuhteita parannettiin. Kommunistisen PCRM:n valtaannousu 2001 vahvisti itä-suuntautumista ja moldovalaisen identiteetin korostamista entisestään¹⁰⁶. Ei tosin niin paljoa kuin Venäjällä olisi ehkä haluttu, ja vuosina 2003–2007 itäsuhteet heikkenivätkin, syistä jotka myöhemmin käsittelemme¹⁰⁷. Samalla hallinto lievensi identiteettipolitiikkaansa, jonka myötä kanta EU-yhteistyöhön muuttui positiivisemmaksi.¹⁰⁸ Heikentyneet itäsuhteet osoittautuivat kuitenkin kalliiksi, ja vuonna 2008 alettiin Venäjää jälleen suosia ulkopoliitikassa.¹⁰⁹ Tämänkin vaihe jäi lyhytaikaiseksi. Vuoden 2009 vaaleissa identiteetti oli jälleen väkevästi keskiössä¹¹⁰.

PCRM voitti vaalit, mutta oppositio syytti sitä vilpistä ja seurauksena oli katulevottomuuksia. Uusintavaalit voitti länsimyönteinen vaaliliitto AIE. Sillä ei kuitenkaan ollut presidentin valintaan tarvittavaa enemmistöä parlamentissa, joten maa ajautui vuoteen

¹⁰¹ Johansson, "Dissenting Democrats".

¹⁰² *Institute for Public Policy* "Barometer of Public Opinion - November, 2013", IPP, 2013. Luettu 12.6.2014.

[<http://www.ipp.md/libview.php?l=en&id=156&id=666>]

¹⁰³ Johansson, "Dissenting Democrats".

¹⁰⁴ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

¹⁰⁵ Johansson, "Dissenting Democrats".

¹⁰⁶ Johansson, "Dissenting Democrats".

¹⁰⁷ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

¹⁰⁸ Johansson, "Dissenting Democrats".

¹⁰⁹ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

¹¹⁰ Johansson, "Dissenting Democrats".

2012 saakka poliittiseen kriisiin, jota leimasivat toistuvat vaalit.¹¹¹

Nykyinen hallinto on harjoittanut romanialaismielistä ja sangen länsimielistä linjaa ja saavuttanut tuloksia, joihin palaamme. Syksyn 2014 vaaleissa kommunistit näyttäsivät kuitenkin gallupien mukaan jälleen voittavan¹¹², ja heilahdus takaisin itään on hyvinkin mahdollinen. Pääministeri Leanca onkin sanonut ulkopoliittikan olevan tärkein tulevissa vaaleissa päätettävä asia¹¹³.

Moldovan suhde Venäjään ongelmallinen

Moldovan ja Venäjän suhde on ongelmallinen, vaihtelee hallinnon mukaan, ja on sidoksissa Transnistrian konfliktiin. Moldovan suhde Venäjään on ajoittain heikentynyt, mutta aina vain lyhyeksi aikaa. Moldovan ja Venäjän suhdetta on kutsuttu hierarkkiseksi¹¹⁴. Moldova ei itsenäisyytensä alkutaipaleella voinut täysin riippumattomasti päättää ulkopoliitikastaan, sillä taloudellinen riippuvuus Venäjästä, sekä Transnistrian konflikti rajoittivat sen liikkumavaraa.

Itsenäistymistä seuranneen romanialaismielisen alkuinnon ja Transnist-

rian konfliktin jälkeen taloudellinen riippuvuus Venäjästä kävi ilmeiseksi, ja vuodesta 1994 alkaen Venäjä oli kasvavissa määrin Moldovan ulkopoliittikan painopiste. Vuonna 2003 Moldova kuitenkin kieltäytyi hyväksymästä Venäjän ehdottamaa Transnistrian konfliktin ratkaisua, jossa Moldovasta ja Transnistriasta olisi muodostettu liittovaltio. Tämän seurauksena itäsuhteet alkoivat heiketä, ja samaisena vuonna kommunistihallinto lanseerasikin uuden länsimielisen ulkopoliittikan. Itäsuhteiden pakkasta kesti vuoteen 2007 saakka,¹¹⁵ ja tänä aikana Venäjän asennoituminen muuttui veljellisestä vihamielisempään suuntaan. Moldovan karkotettua puolueellisia pitämiään venäläisiä vaalitarkkailijoita 2005¹¹⁶ Venäjä alkoi kohdistaa moldovalaisiin maataloustuotteisiin toistuvia tuontikieltoja vuodesta 2006 alkaen, ja viimeksi vuonna 2013.¹¹⁷

Muun muassa kaasun kallis hinta on saanut Moldovan lähentymään Venäjää¹¹⁸. Venäjä onkin pyrkinyt vaikuttamaan Moldovan politiikkaan omaksi edukseen. Yleiseen mielipiteeseen on pyritty vaikuttamaan suosittujen venäläisten TV-kanavien välityksellä.¹¹⁹ Lisäksi vuoden 2009 vaalien alla Venäjä tuki avoimesti PCRМ:ää, keinoinaan mm. lainan tarjoaminen ja kaasuvetkojen perimisellä

¹¹¹ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

¹¹² The Economist, "Beyond the River" The Economist, The Economist Group, 2014. Luettu 13.5.2014.

[<http://www.economist.com/news/europe/21601314-recent-events-have-revived-interest-tiny-russian-territory-moldova-beyond-river>]

¹¹³ "Gagauzia Voters Reject Closer EU Ties for Moldova", *RFE/RL*, Radio Free Europe/Radio Liberty, 2014. Luettu 20.5.2014.

[<http://www.rferl.org/content/moldova-gagauz-referendum-counting/25251251.html>]

¹¹⁴ Crandall, "Hierarchy in Moldova-Russia Relations: the Transnistrian Effect", s 3-14.

¹¹⁵ Johansson, "Dissenting Democrats".

¹¹⁶ Crandall, "Hierarchy in Moldova-Russia Relations: the Transnistrian Effect", s 3-14

¹¹⁷ *GlobalSecurity.org* "Moldova - Russia Relations", 2014. Luettu 20.4.2014.

[<http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/md-forel-ru.htm>]

¹¹⁸ Johansson, "Dissenting Democrats".

¹¹⁹ Johansson, "Dissenting Democrats".

uhkailu.¹²⁰ Moldovan ja Venäjän suhteita hankaloittavat entisestään Venäjän vaikutusvalta ja joukot Transnistriassa. Venäjä on osoittanut tukensa myös autonomiselle Gagauzian alueelle.¹²¹

Moldova on ottanut loikan kohti länttä

Kuten suhteet itään, Moldovan länsisuhteet elävät hallituksen kokoonpanon ja poliittisen tilanteen mukaan. Moldova on silti osoittanut melko johdonmukaista pyrkimystä lähentyä euroatlanttista yhteisöä.¹²² Myös vasemmistolaiset moldovalaismieliset ovat useasti olleet valmiita tiiviiseen yhteistyöhön lännen kanssa. Kyse on kuitenkin usein ollut EU:n ja Venäjän pelaamisesta toisiaan vastaan – geopoliittisen edun saamisesta sitoutumatta konkreettisiin toimenpiteisiin¹²³.

Moldovan yhteistyö EU:n kanssa on syventynyt 2000-luvulla ja etenee kiihtyvästi kohti jäsenyyttä. Jo ennen vuonna 2003 alkanutta itäsuhteen heikkenemistä Moldova teki kumppanuus- ja yhteistyösopimuksen EU:n kanssa, ja pian laadittiin myös itäisen kumppanuusohjelman toimintasuunnitelma. Vuonna 2006 Moldova alkoi tavoitella EU-jäsenyyttä¹²⁴. Tämän jälkeen ulkopoliittikan painopiste kääntyi jälleen pariksi vuodeksi itään (heikentyneen itäsuhteen osoittauduttua

kalliiksi ulkomaankaupalle), kunnes vuonna 2009 länsimyrönteinen AIE syrjäytti kommunistit¹²⁵.

Neuvottelut assosiaatiosopimuksesta aloitettiin 2010 ja ne saatiin päätökseen marraskuussa 2013 Vilnan huipukokouksessa. Tämä sisältää myös sopimuksen syvästä ja kokonaisvaltaisesta vapaakaupasta.¹²⁶ Ukrainan kriisi sai EU:n nopeuttamaan assosiaatiosopimuksen allekirjoitusprosessia huomattavalla tavalla. Venäjän painostuksen lisääntyessä EU tarjosi myös muita sopimuksia viennin ja viisumikäytäntöjen helpottamiseksi¹²⁷. Assosiaatiosopimus ratifioitiin heinäkuussa 2014.

EU-jäsenyyshanke saattaa kuitenkin pian hidastua sisäisistä syistä. EU:hun vähemmän innokkaasti suhtautuva kommunistinen PCRM on menestynyt gallupeissa hyvin, ja voikin olla, että Moldovan länsipyrkimykset tulevat heikkenemään syksyllä 2014 pidettävien parlamenttivaalien jälkeen¹²⁸.

Myös EU-jäsenyyden kannatus gallupeissa on viime vuosina vähentynyt. IPP-instituutin mukaan marraskuussa 2013 noin 47 % väestöstä uskoo EU-jäsenyyden hyödyttävän maata, ja 48 % äänestäisi sen puolesta. Euraasian tulliliiton kannatus liikkuu jotakuinkin

¹²⁵ Johansson, "Dissenting Democrats".

¹²⁶ "Moldova - EU Relations"

¹²⁷ Laurence Norman, "Europe Accelerates Agreements for Georgia, Moldova". Real Time Brussels, *The Wall Street Journal*, 2014. Luettu 28.4.2014. [<http://blogs.wsj.com/brussels/2014/03/21/europe-accelerates-agreements-for-georgia-moldova/>]

¹²⁸ Orenstein & Mizsei, "Moldova in the Middle, The Newest Front in the Battle Between Russia and the West".

¹²⁰ Crandall, "Hierarchy in Moldova-Russia Relations: the Transnistrian Effect", s 3-14.

¹²¹ Orenstein & Mizsei, "Moldova in the Middle, The Newest Front in the Battle Between Russia and the West".

¹²² "Moldova - EU Relations"

¹²³ Popescu & Wilson, "Moldova's Fragile Pluralism".

¹²⁴ "Moldova - EU Relations"

vastaavissa lukemissa. Vielä 2009 EU-jäsenyyttä kannatti 72 % väestöstä.¹²⁹

Moldova on harjoittanut maltillista yhteistyötä Naton kanssa. Moldova on perustuslaissa määritelty sotilaallisesti neutraaliksi, eikä siksi tavoittele varsinaista Nato-jäsenyyttä. Vuonna 2006 kommunistijohtoinen hallinto kuitenkin allekirjoitti Naton kanssa IPAP-kumppanuusohjelman. Moldova on ollut mukana Afganistanin operaatiossa YK-lipun alla ja Kosovossa Natojoukoissa.

Obaman kaudella Moldovan johto on ollut huolissaan Yhdysvaltojen panoksen heikkenemisestä Venäjän pienissä naapurimaissa reset-politiikan myötä¹³⁰. Venäjän 2013 aloittaman painostuksen ja Ukrainan kriisin myötä tilanne näyttää kuitenkin muuttuneen. Loppuvuotta 2013 ja alkuvuotta 2014 ovat leimanneet useat korkean tason neuvonpidot Yhdysvaltojen ja Naton johdon kanssa yhteistyön syventämiseksi. Yhdysvaltojen varaulkoministeri

on kuvannut suhteita vahvemmiksi kuin koskaan, mutta toivonut Moldovasta myös kehittyvän sillan, jolla on yhtä hyvät suhteet myös Venäjään.¹³¹

Transnistrian jäänytyn konflikti

Neuvostoliiton hajottua Transnistria irtautui Moldovasta pelätessään menettävänsä erityisasemansa. Se kuului Venäjän ja Neuvostoliiton yhteyteen

muuta Moldovaa pitempään, se oli teollistuneempi, sen väestössä oli enemmän venäläisiä ja ukrainalaisia, ja sen vaikutusvaltaisen eliitin suhteet Moskovaan olivat hyvät. Pitkälti näistä syistä alueella pelästyttiin itsenäistymisen aikaista romanialaismielistä intoa, joka muutenkin loi jännitteitä valtaväestön ja vähemmistöjen välille. Uhiksi koettiin mahdollinen liittyminen Romaniaan, uuden ei-venäjänkielisen eliitin nousu, sekä Moskovan-suhteiden menettäminen. Vastustuksen kohde ei siis ollut niinkään Moldova itse.¹³² Transnistrian eliitti edustikin Neuvostoliiton hajottua itse asiassa kaikkein tiukinta moldovalaismielisyyttä ja romanialaisvastaisuutta.¹³³

Transnistrian konflikti on ollut jäätyneessä tilassa yli kaksi vuosikymmentä. Neuvostoliiton hajoamismullistusten aikana transnistrialaiset vapaaehtoiset joukot alkoivat ottaa aluettaan haltuun neuvostojoukkojen hiljaisella tuella, ja vuonna 1990 Transnistria julisti itsensä irralliseksi Moldovasta, ja haluavansa pysyä osana Neuvostoliittoa. Moldovan presidentti Snegur yritti vuonna 1992 ottaa väkivalloin takaisin PMR:n hallussa olevia alueita. Sota jäi lyhyeksi alueelle sijoitetun Neuvostoliiton 14. armeijan jäänteiden liityttyä PMR:n puolelle. Tuloksena oli pattitilanne ja konfliktin jäätyminen.¹³⁴ Nykyisellään PMR:n asevoimat ovat Moldovan

¹²⁹ "Barometer of Public Opinion - November, 2013".

¹³⁰ "Moldova - US Relations"

¹³¹ Vladimir Socor, "US-Moldova Relations 'Stronger Than Ever' Politically", *The Jamestown Foundation*, 2014. Luettu 27.5.2014.

[http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=42171&no_cache=1]

¹³² Magdalena Dembinska & Julien Iglesias, "The Making of an Empty Moldovan Category within a Multiethnic Transnistrian nation", *East European Politics and Societies*, vol. 27 no. 3, 2013, s. 413-428.

¹³³ Johansson, "Dissenting Democrats".

¹³⁴ Johansson, "Dissenting Democrats".

kansallisia suuremmat, ja niillä uskotaan olevan parempi koulutus ja valmius, sekä hyvä taistelutahto.¹³⁵

Konfliktin käsittäminen etnisenä on ongelmallista. Vuonna 1989 alueen 600 000 asukkaasta (nyt ehkä jopa alle 500 000¹³⁶) 28 % oli ukrainalaisia, 25 % venäläisiä, ja 40 % moldovalaisia. Tästä monimuotoisuudesta johtuen yksiselitteistä etnistä jakoa transnistrialaisen ja Moldovan valtaväestön välillä ei ole, eikä konfliktia siksi lännessä yleensä nähdä etnisenä. Mitään transnistrialaista kansaa ei välttämättä edes ollut olemassa ennen itsenäistymistä. Venäjällä konflikti tosin usein esitetään etnisenä, itä-slaavien ja moldovalaisen välisenä.¹³⁷

Transnistrian jäätyneen konfliktin sovitteluyritykset eivät ole tuottaneet hedelmää. Vuonna 2003 Moldova kieltäytyi Venäjän ehdottamasta ratkaisusta (Kozakin peruskirja), jossa Moldova ja Transnistria olisi yhdistetty liittovaltioksi. Moldova on kuitenkin vuodesta 2005 alkaen ollut valmis hyväksymään Transnistrian autonomian, mikäli mm. pankkilaitos ja ulko- ja turvallisuuspolitiikka säilyisivät keskusvallan alla. Vuonna 2011 aloitettiin viimeisin rupeama "5+2"-neuvotteluja (Moldova, PMR, Venäjä, Ukraina, ETYJ, sekä tarkkailijoina EU ja USA), joissa ei kuitenkaan ole juuri edetty. Neuvottelut ovat perinteisesti olleet enemmän kilpailullisia kuin sovinnollisia, ja niitä

hankaloittavat se, että EU ja Venäjä tukevat vastakkaisia puolia.¹³⁸

Tahtoa tai tukea jäätyneen konfliktin selvittämiseksi ei juuri löydy, ja vallitseva tilanne hyödyttää useita osapuolia, kuten PMR:n vallassa olevaa eliittiä. Liittyminen takaisin Moldovaan vaatisi valtarakenteiden muuttamista sen tappioksi. PMR:n vuonna 2011 valittu uusi johtaja Shevchuk on toisaalta sanonut haluavansa parantaa suhteita Moldovaan¹³⁹, toisaalta puhunut "sivistyneestä avioerosta" ja vauraasta Transnistriasta Venäjän yhteydessä¹⁴⁰.

Myös Venäjä hyötyy vallitsevasta tilanteesta. PMR on siinä määrin riippuvainen Venäjän tuesta, että Venäjä kykenisi painostamaan sen sovintoon. Venäjä on kuitenkin pidättäytynyt ratkaisemasta konfliktia omien geopolittisten etujensa vuoksi. Onkin paradoksaalista, että Venäjällä on alueella rauhanturvajoukkoja, kun YK:n periaatteiden mukaan rauhaa turvaavalla taholla ei saisi olla konfliktissa omaa intressiä.¹⁴¹ Venäjän arvioidaan pitävän nykytilaa yllä, ellei kykene suostuttelemaan Moldovaa liittovaltioksi.¹⁴²

Myöskään länsi ei ole syytön. Samoin kuin Abhasiassa ja Etelä-Ossetiassa, länsi on ollut kykenemätön hyväksymään separatististen pyrkimysten mahdollista, edes osittaista legitimiyttä. Myös Moldova on tyytynyt leimaa-

¹³⁵ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

¹³⁶ Rebecca Chamberlain-Creangă & Lyndon Allin, "Acquiring Assets, Debts and Citizens". *Demokratizatsiya*, Vol. 18 Issue 4, 2010, s. 329-356.

¹³⁷ Johansson, "Dissenting Democrats".

¹³⁸ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

¹³⁹ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

¹⁴⁰ "Beyond the River".

¹⁴¹ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

¹⁴² Chamberlain-Creangă & Allin, "Acquiring Assets, Debts and Citizens", s. 329-356.

maan Transnistrian ’mustaksi aukoksi’, rikollisuuden ja rahanpesun pesäksi.¹⁴³

Venäjällä vahva ote Transnistriasta

Venäjä takaa sotilaallisesti Transnistrian turvallisuutta. Osa Transnistriaan sijoitetusta entisestä Neuvostoliiton 14. armeijasta jäi alueelle. Joukko-osastosta käytämme englanninkielistä lyhennettä OGRF. Sen vahvuus vuonna 2013 oli 1 300 miestä, joista 500 suorittaa rauhanturvatehtäviä yhdessä moldovalaisten ja transnistrialaisten joukkojen kanssa. Rauhanturvaoperaation mandaatti perustuu Moldovan ja Venäjän kahdenkeskiseen sopimukseen vuodelta 1992. Rauhanturvajoukot ovat estäneet tehokkaasti väkivaltaisuuDET, mutteivät juuri edistäneet konfliktin ratkaisua.¹⁴⁴ Vuoden 1999 ETYJ-huippukokouksessa Venäjä lupasi vetää OGRF:n pois 2002 mennessä, mutta pyörsi myöhemmin sanansa¹⁴⁵.

Venäläisten ote Transnistrian taloudesta on hyvin vahva. PMR alkoi vasten Moldovan tahtoa yksityistää teollisuuttaan vuosituhaten vaihteessa. Tehtaat ovat koko Moldovan alueen strategisesti tärkeimmät, mutta eivät erityisen kannattavia. Läntiset yritykset pitivät sijoittamista laillisesti ongelmallisena, joten tehtaat päätyivät lähinnä venäläiseen omistukseen. Tehtaiden heikosta kannattavuudesta voi päätellä

ostomotiivin olleen strateginen.¹⁴⁶ PMR:n ja Moldovan kaasulaskuja on perinteisesti käsitelty yhtenä könttänä, mutta ne erotettiin muutama vuosi sitten. PMR ei ole ilmeisesti maksanut laskujaan, ja on siis nyt itse vastuussa kaasuvelastaan. Venäjä ei maksua ole vaatinut, mutta jo pelkkä velan olemassaolo antaa sille huomattavaa vaikutusvaltaa.¹⁴⁷

Valtaosa Transnistrian väestöstä suhtautuu Venäjään hyvin suopeasti, ja suurella osalla on myös Venäjän kansalaisuus. Vuonna 2006 pidetyssä kansanäänestyksessä 97 % äänestäneistä kannatti itsenäisyyttä Moldovasta ja liittymistä osaksi Venäjää. Lainsäädäntöä on yhdenmukaistettu ja Venäjän ruplan käyttöön otosta keskusteltu.¹⁴⁸

Venäjän pyrkimys ei välttämättä ole niinkään auttaa PMR:ää, vaan vahvistaa itseään Transnistriassa. Venäjä on jo alueella vahvempi kuin PMR:n oma hallinto.¹⁴⁹

Transnistrian tilanne rajoittaa Moldovaa

Transnistrian kiistalla on suuri merkitys Moldovan turvallisuudelle ja taloudelle, mutta se ei silti ole päivänpolitiikan keskeisimpiä aiheita.¹⁵⁰

Transnistrian kiistaa ei yllättäen kansalaisten keskuudessa pidetä järin oleellisena. Onkin totta, ettei konflikti tuot-

¹⁴³ Robert McMahon, "Eurasia's Troubled Frontiers", *Foreign Service Journal*, Vol. 88 Issue 12, 2011, s. 56-72.

¹⁴⁴ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

¹⁴⁵ Johansson, "Dissenting Democrats".

¹⁴⁶ Chamberlain-Creangă & Allin, "Acquiring Assets, Debts and Citizens".

¹⁴⁷ Crandall, "Hierarchy in Moldova-Russia Relations: the Transnistrian Effect".

¹⁴⁸ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

¹⁴⁹ Chamberlain-Creangă & Allin, "Acquiring Assets, Debts and Citizens". s. 329-356.

¹⁵⁰ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

tanut pakolaisia (maansisäisiä tai kansainvälisiä), spill over -vaikutuksia, tai jatkuvaa eksistentiaalista uhkaa Moldovalle.

Venäjän keskeinen rooli kiistassa tarjoaa sille keinon vaikuttaa Moldovan ulkopoliittikkaan. Venäjä on käyttänyt kiistaa, sekä OGRF:n läsnäoloa, asettaakseen painetta Moldovalle. EU:n ja Naton laajentuminen on osasy Venäjän aktiivisuudelle lähialueidensa separatistisissa konflikteissa¹⁵¹.

Venäjä haluaakin säilyttää vallitsevan tilanteen pitääkseen Moldovan ulkona läntisistä liittoumista. Moldovan varapääministeri Eugen Carpov on sanonut Venäjän yrittävän määrittää polun jota pitkin Moldovan tulisi kehittyä.¹⁵²

Joulukuussa 2013 myös Moldovan presidentti Timofti varoitti Yhdysvaltain ulkoministeri John Kerryä siitä, että Venäjän tukemia provokaatioita Transnistriassa ja Gagauziassa on tulevaisuudessa odotettavissa.¹⁵³ Jotkut analyytikot pitävätkin Krimin miehityksen kaltaista operaatiota Moldovassa mahdollisena, mikäli Moldovan lähentyminen EU:n kanssa jatkuu.¹⁵⁴

Ukrainan kriisiä käsittelevässä moldovalaisessa julkisessa keskustelussa Moldova on rinnastettu Ukrainaan vastaavanlaisena geopoliittisena raja-

maana Venäjän ja läntisemmän Euroopan välillä. Venäjän toimet nähdään tyypillisesti vanhan imperiumin jälleenrakennusyrityksenä. Moldovan hallituksen länsimyoiteinen kanta on mediassa läsnä vahvimmin, mutta myös Venäjä-myönteinen oppositio on mediassa näkyvillä. Huoli Transnistrian konfliktin turvallisuusvaikutuksista, Moldovan taloudellisesta haavoittuvuudesta ja energiahuollon kestävydestä on kriisin aikana lisääntynyt mediassa.¹⁵⁵

Venäjän varapääministeri Dmitri Rogozin on Moldovassa vieraillessaan vakuuttanut maansa suojelevan transnistrialaisia, ja uhannut Moldovan menettävän Transnistriassa ”pari vaunuaan”, ja joutuvan sanomaan alueelle hyvästit, mikäli jatkaa matkaansa kohti Eurooppaa. Transnistria on koukku — mikäli Moldova haluaa sen takaisin, on sen siirrettävä itsensä kokonaan Venäjän kelkkaan.¹⁵⁶

Gagauzian kiista

Gagauzia on autonominen alueellinen yksikkö Moldovan eteläosissa. Alueen väestön pääosan muodostaa ortodoksinen turkinkielinen gagauzien kansa, joita vuonna 2004 oli n. 150 000. Keisari-Venäjän ja Neuvostoliiton aikana alue venäläistyi voimakkaasti ja romanialaisaika muistetaan alueella perinte-

¹⁵¹ "Jane's Sentinel Country Risk Assessments 2014".

¹⁵² "Beyond the River".

¹⁵³ Liliana Barbarosie & Radu Benea, "Moldova's Government Walks Fine Line As Neighboring Ukraine Struggles", Radio Free Europe/Radio Liberty, 2013. Luettu 7.5.2014. [<http://www.rferl.org/content/moldova-fine-line-ukraine/25191338.html>]

¹⁵⁴ Minzarari, "Crimea Crisis Exposes Severe Deficiencies in Transnistria Negotiations Format".

¹⁵⁵ Diana Joseph, "The Ukrainian Crisis in the Moldovan Media", Imre Kertesz Kolleg Jena, 2014. Luettu 24.6.2014. [http://www.imre-kertesz-kolleg.uni-jena.de/fileadmin/imre-kertesz-kolleg/Portal/The_Ukrainian_Crisis/Moldova/Joseph_Diana_The_Ukrainian_Crisis_in_the_Moldovan_Media_Version_1.0_11.06.2014.pdf]

¹⁵⁶ Orenstein & Mizsei, "Moldova in the Middle, The Newest Front in the Battle Between Russia and the West".

sesti huonommassa valossa, kuin muualla maassa. Alueen oma kieli ei ole saanut tukea maan eliitiltä ja 1980-luvulla Gagauziassakin koettiin kulttuurinen herääminen. Vuonna 1989 alue julistautui autonomiseksi, ja esitti itsenäisyyttä seuraavana vuonna. Kymmeniä tuhansia Moldovan yhtenäisyyttä kannattavia vapaaehtoisia saapui alueelle Chisinaun kehotuksesta, ja vain venäläisten joukkojen väliintulo esti verenvuodatuksen.

Vuonna 1994 alue sai virallisesti autonomian, ja vaikka suhteet ajoittain ovat olleet koetuksella, ei konflikti ole uhannut Moldovan integriteettiä.¹⁵⁷ Nykyisin Gagauzian ja keskushallinnon välinen konflikti koskee kielen asemaa sekä budjetti- ja toimeenpanovaltaa. Dialogi osapuolten välillä ei ole sujunut ongelmitta.¹⁵⁸ Keskusvalta ei ole täysin onnistunut integroimaan gagauzeja yhteiskuntaan, ja heidän tarpeitaan on ylenkatsottu.¹⁵⁹

Gagauziassa kannatetaan voimakkaasti lähentymistä Venäjän kanssa, ja Transnistrian kanssa tehdään yhteistyötä. Helmikuussa 2014 pidetyssä kansanäänestyksessä 98 % äänestäneistä gagauzeista kannatti Euraasian Tulliliittoon lähentymistä ja 97 % vastusti lähentymistä EU:n kanssa. 99 % kannatti Gagauzian oikeutta itsenäisyyteen, mikäli Moldova luopuisi itsenäisyydestään (lähinnä siinä epätoden-

näköisessä tilanteessa, että Moldova liittyisi Romaniaan).¹⁶⁰

Huomattavaa on, että Venäjä on jättänyt Gagauzian ulkopuolelle pahimmista Moldovaan kohdistamistaan talouspakotteista¹⁶¹. Gagauzia kannattaa edelleen ajatusta Moldovan, Transnistrian ja Gagauzian kolminkeisestä liittovaltiosta, minkä Moldova hautasi 2003. Vaaleissa alueella äänestetään eniten kommunistista PCR:ää.¹⁶²

Jotkut asiantuntijat pelkäävät Gagauzian muodostavan välillisesti uhan Moldovan turvallisuudelle. Gagauzia itsessään ei ole uhka Moldovan vakaudelle, mutta on esitetty Venäjän voivan käyttää Gagauziana kohteena Krimin miehityksen kaltaiselle operaatiolle kiristääseen Moldovaan luopumaan länsimielisistä ulkopoliittisista tavoitteistaan.¹⁶³

¹⁶⁴

¹⁶⁰ "Gagauzia Voters Reject Closer EU Ties for Moldova".

¹⁶¹ Matt Robinson & Alexander Tanas, "After Crimea, Moldova too fears "unwanted" events on road to EU", Reuters, *Thomson Reuters*, 2014. Luettu 28.4.2014.

[<http://www.reuters.com/article/2014/03/30/us-ukraine-crisis-moldova-idUSBREA2T0B820140330>]

¹⁶² Wöber, "Making or Breaking the Republic of Moldova? The Autonomy of Gagauzia", s. 5-51.

¹⁶³ Dumitru Minzarari, "Crimea Crisis Exposes Severe Deficiencies in Transnistria Negotiations Format", *The Jamestown Foundation*, 2014.

Luettu 28.5.2014.

[[http://www.jamestown.org/regions/europe/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=42205&tx_ttnews\[backPid\]=51&cHash=24ae5681470b7b4a77016c2bddb13d21#.U6wPzVdqNII](http://www.jamestown.org/regions/europe/single/?tx_ttnews[tt_news]=42205&tx_ttnews[backPid]=51&cHash=24ae5681470b7b4a77016c2bddb13d21#.U6wPzVdqNII)]

¹⁶⁴ Robinson & Tanas, "After Crimea, Moldova too fears "unwanted" events on road to EU".

¹⁵⁷ Johansson, "Dissenting Democrats".

¹⁵⁸ Siegfried Wöber, "Making or Breaking the Republic of Moldova? The Autonomy of Gagauzia", *European Diversity & Autonomy Papers*, Issue 2, 2013, s. 5-51.

¹⁵⁹ "Gagauzia Voters Reject Closer EU Ties for Moldova".

Katse tulevaan: Valko-Venäjä pysähtynyt, Moldovan suunta ratkeaa vaaleissa

Kuten alussa mainittiin, Neuvostoliiton hajoaminen käynnisti geopolittisen uudelleenjärjestäytymisen ja vaikutusvaltakamppailun, mikä jatkuu yhä alueilla, jotka eivät liittyneet läntisiin integraatiojärjestelmiin, kuten Natoon tai EU:hun.

Kansallisilla identiteeteillä ratkaiseva rooli ulkopoliitikassa

Sekä Valko-Venäjän että Moldovan sisällä on useita erillisiä ryhmiä identiteetteineen. Ne ruokkivat erilaisia ulkopoliittisia suuntauksia.

Arvot ja identiteetti kuuluvat turvallisuuspolitiikan alalla käytävään keskusteluun. Neuvostoliiton perintönä Valko-Venäjän ja Moldovan väestö jakautuu ryhmiin, joilla on toisistaan poikkeava arvopohja ja identiteetti, joihin on aikojen kuluessa vaikuttanut muun muassa historia ja maantieteelliset syyt. Arvoilla ja identiteetillä on oma merkityksensä niin valtioiden yhteiskunnalliseen kehitykseen kuin käytännön ulko- ja sisäpolitiikkaan. Identiteetti, ja erityisesti identifioituminen johonkin toiseen ryhmään, voi vaikuttaa siihen, mihin suuntaa maa lähtee integroitumaan.

Niin Valko-Venäjällä kuin Moldovasakin käydään keskustelua maan ja kansan asemasta ja suunnasta. Tietyissä identiteeteissä oma kansa halutaan nähdä kuuluvan osaksi toista, suurempaa kokonaisuutta. Moldovassa tästä esimerkkinä toimii vahva romanialai-

nen identiteetti, ja Valko-Venäjällä slaavilainen, venäläisyyttä ja neuvostomenneisyyttä vaaliva identiteetti. Moldovan romanialainen identiteetti ruokkii länsisuuntautuneisuutta, Valko-Venäjän venäläinen identiteetti yhteyksien syventämistä Venäjän suuntaan.

Identiteetti voi myös korostaa oman kansan erityislaatuisuutta ja itsenäisyyttä suhteessa muihin. Valko-Venäjällä venäläis-slaavilaisen identiteetin kanssa kilpailee erillinen valkovenäläinen identiteetti. Tästä kilpailuasetelmasta johtuen vahvan valkovenäläisen identiteetin omaavat ihmiset ovatkin taipuvaisia vastustamaan syvää integroitumista Venäjän kanssa ja kannattavat myös useammin lähentymistä länteen.

Moldovalaisen erillisyyttä korostava kansallismielinen identiteetti vuorostaan kilpailee romanialaisuuden kanssa. Moldovalaisen kansan erityisyys nimittäin kiistetään yleensä väitteillä sen romanialaisesta alkuperästä. Romanian valtio kuitenkin yhdistyy mielikuvissa EU:hun ja Natoon, joten vahvan moldovalaisen identiteetin omaavat suhtautuvatkin usein kriittisesti länsi-integraatiota kohtaan. Sen sijaan he ovat perinteisesti suhtautuneet verrattain suopeasti Venäjään.

Erilaiset identiteetit siis ruokkivat erilaisia ulkopoliittisia mielipiteitä, eri tavoin eri maissa. On väärin ajatella, että entisen Neuvostoliiton vähemmistökansojen kansallismielisyys olisi automaattisesti jonkinlainen slavofilian vastainen voima. Tapa, jolla kansallinen identiteetti vaikuttaa ulkopoliittiseen mielipiteeseen riippuu siitä, mikä

kansa tai valtio koetaan uhaksi omalle identiteetille, ja mistä näin ollen halutaan erottautua. Tämän määrittävät vuorostaan esimerkiksi valtiohistoria ja kielisukulaisuus, ja sitä kautta muodostuneet mielikuvat ja käsitykset.

On mielenkiintoista nähdä, onko Ukrainan tilanne vaikuttanut eri identiteettien vahvistumiseen. Tästä nähtävien viitteitä Moldovan tulevissa parlamenttivaaleissa.

Kansalaisten käsitys EU:sta ja Venäjästä avainasemassa ulkopoliitikassa

Venäjä ei ole ainoa ulkopuolinen toimija, joka pyrkii vaikuttamaan Valko-Venäjän ja Moldovan poliittisiin päätöksiin. Myös EU edistää alueella omia päämääriään.

Kun tarkastellaan EU:ta Moldovan ja Valko-Venäjän näkökulmasta suhteessa Venäjään, EU näyttää hyvin moninaisena niin kieliltään, kulttuuriltaan kuin arvoiltaan. Venäjä taas on tutumpi ja yhteisen historian ansiosta helpompi käsittää. Myös vahva ortodoksinen perinne sitoo maita enemmän Venäjään kuin EU:hun.

Moldovassa käsitykset EU:sta ja Natosta ovat kytköksissä käsityksiin Romaniasta. Tämä ei ole ongelmatonta, sillä Romania koetaan samaan aikaan eri ryhmissä sekä uhkana, että samaisutumisen kohteena. Valko-Venäjällä EU ja Nato taas ilmenevät konkreettisimmin Puolan ja Liettuan kautta. Historialliset kytkökset näihin maihin ovat syvät, sillä nykyinen Valko-Venäjän alue on muodostanut yhdessä niiden kanssa useita historiallisia valtakuntia.

Valko-Venäjän demokratian keho tila on kuitenkin tehnyt länsinaapurit haulltomiksi tiiviiseen kanssakäymiseen.

Organisaationa EU voi näyttäytyä sekavana, jopa abstraktina, Venäjän ollessa verrattain yksiselitteisempi ja selkeämmin johdettu yhteistyökumppani. EU:n ulkopoliittinen strategia esimerkiksi Valko-Venäjää kohtaan on ollut ristiriitainen. Venäjän etuna on se, kuinka presidenttijohtoinen yhtenäisvaltio mahdollistaa selkeämmän ja johdonmukaisemman päätöksenteon ja strategian.

Kansallisen identiteetin lisäksi ihmisten ulkopoliittisiin mielipiteisiin vaikuttanee myös se, millaisina EU, Nato ja Venäjä näyttävät. EU korostaa politiikassaan ihmisoikeuksia ja demokratiaa, joiden edistämisessä on Valko-Venäjän suhteen käytetty mm. kieltoja ja pakotteita. Voikin olla, että Venäjän kanssa tehtävä yhteistyö ja sen tuoma taloudellinen tasapaino houkuttelevat enemmän, varsinkin Valko-Venäjällä.

Taloudellinen riippuvuus Venäjästä ulkopoliitikan arkena

Sekä Valko-Venäjän että Moldovan ulkomaankaupasta valtaosa käydään Venäjän kanssa, ja maat ovat esimerkiksi energiaraaka-aineiden suhteen riippuvaisia Venäjästä. Tämä rajoittaa ratkaisevalla tavalla niiden ulkopoliittista liikkumavaraa.

Valko-Venäjän hallinnon suosio nojaa populistiseen sosiaalipolitiikkaan, joka luo sisäistä vakautta. Tähän politiikkaan Valko-Venäjä kuitenkin tarvitsee Venäjän taloudellista tukea, edullisen kaasun, öljyn ja lainojen muodossa.

Valko-Venäjä näyttää kehittäneen omaleimaisen suhteen Venäjään. Valko-Venäjä on osa Venäjän kiistatonta geopoliittista ja sotilasstrategista vaikutuspiiriä, mutta vastineeksi elää sen kanssa epäsymmetrisessä symbioosisa, vastaanottaen Venäjältä vastineeksi taloudellista hyötyä ja pitäen näin itsellä taloudellista riippuvuuttaan.

Moldovassa merkittävillä kansanosilla ja puolueilla on tahtotila tulla osaksi EU:n taloudellista ja poliittista integraatiota, tai ainakin saada EU:sta etuja lähentämällä suhteita. Venäjä on määrätietoisesti painostanut Moldovaa, osoittamalla taloussanktioilla Moldovan haavoittuvuuden. Toistaiseksi Moldova on taipunut painostukseen. Kesällä 2014 allekirjoitettu assosiaatiosopimus Moldovan ja EU:n välillä on kuitenkin osoittanut, että Moldova on lähialueidensa epävarmasta tilanteesta huolimatta (tai juuri siitä johtuen) nyt päättänyt jatkaa länsilähentymisen tiellä. Moldova ei olekaan rakentanut Venäjän kanssa vastaavaa vaihtosuhdetta kuin Valko-Venäjä, mikä on mahdollistanut lähentymisen EU:n suuntaan. Se, kuinka onnistuneena moldovalaiset tehtyä päätöstä pitävät, mitataan syksyn vaaleissa.

Etniset jännitteet valjastettavissa Venäjän voimapolitiikan välineiksi

Ukrainan tapahtumat ovat osoittaneet, kuinka Venäjä on kykenevä käyttämään entisen Neuvostoliiton alueen etnisiä vähemmistöjä ja separatistisia mielialoja hyödyksi voimapolitiittisesti. Samat piirteet nousevat esille Moldovaa tarkasteltaessa.

Venäjän hallinnon edustajat ovat selväsanaisesti uhanneet käyttää Transnistrian konfliktia välineenä rankaisutoimissa Moldovaa kohtaan, mikäli tämä lähentyy liiaksi EU:ta ja Natoa. Myös Moldovaan autonomisena alueena kuuluvan Gagauzian vastaavasta potentiaalista on esitetty arvioita, mutta varsinaista näyttöä sen muodostamasta turvallisuusriskistä ei ole.

Lieneekö syynä rajalliset resurssit, mutta Transnistrian konflikti ei ole juurikaan kiinnostanut länsimaita. Esimerkkinä tästä mainittakoon, että Venäjä osallistuu ainoana ulkopuolisena valtiona Transnistriassa toimivaan rauhanturvaoperaatioon. Ukrainan tapahtumat ovat kuitenkin herättäneet länsimaita aktiivisuuteen Moldovan suhteen.

Sisäinen vakaus ja kriisinsietokyky erilainen

Toisin kuin Moldova, on Valko-Venäjä tietoisesti tyytynyt rajattuun ulkopoliittisen liikkumatilaan ja tasapainoiluun saavuttaakseen toiminnallaan muita etuja.

Valko-Venäjä lienee lyhyellä aikavälillä vakaa järjestelmä. Vakaus on kuitenkin täysin riippuvainen vallitsevan tilanteen säilymisestä – sekä maan sisällä, että laajemmin Itä-Euroopan geopoliittisessa tilanteessa, jonka takia Venäjä Valko-Venäjää tukee.

Maan poliittinen järjestelmä on riippuvainen yhdestä henkilöstä, eikä ole tottunut vallanvaihdoksiin. Elintaso ja hallinnon nauttima luottamus pysyvät yllä keinotekoisesti, osin Venäjän tuella. Taloudellinen kehityspotentiaali on

huomattava, mutta kroonista tehottomuutta ylläpitävien massiivisten valtiomistusten säilyttäminen on hallinnon edun mukaista ja edellytys populistiselle palkkapolitiikalle, kuten palkkatason korotuksille ennen vuoden 2010 vaaleja. Arvioimme Valko-Venäjän taloudellisen ja poliittisen järjestelmän kriisinsietokyvyn olevan verrattain heikko. Lyhyellä aikavälillä yhteiskunta näyttää vakaalta, mutta keskipitkällä aikavälillä vaarana on huomattava epävakaus. Nykyisellään järjestelmä tuskin voi toimia loputtomiin. Paljon riippuu Lukašenkan valtakauden jälkipuinnista ja seuraajasta, sekä Venäjän pyrkimyksistä ja mahdollisista interventioista niiden suhteen.

Moldovaa uhkaavat lyhyellä aikavälillä monenlaiset riskit. Näihin lukeutuvat Transnistrian konflikti, poliittinen vastakkainasettelu, Venäjän painostus, talouden heikkous ja riippuvuus Venäjästä. Huolestuttavaa on myös kansalaisten huomattava epäluottamus poliitikkoja ja valtioinstituutioita kohtaan. Tietyt perustat ovat kuitenkin kohdillaan positiivista kehitystä varten pitemmällä aikavälillä. Periaatteellisia esteitä talouden kehittämiseksi ei ole, etenkin tuoreen assosiaatio- ja vapaa-kauppasopimuksen myötä. Poliittinen järjestelmä on osoittanut tiettyä kypsyyttä, sillä vaalit ja vallanvaihdokset ovat aina lopulta saatu käytyä reilusti, ja julkisuudessa käydään avointa poliittista dialogia. Poliittinen järjestelmä on tottunut vallanvaihdoksiin. Elintaso on jo kokenut romahduksen — suunta tuskin enää voi olla alaspäin.

Moldovan poliittinen järjestelmä vaikuttaa suhteellisen kriisinsietokykyiseltä. Se kestää muutoksia, onhan se jo tottunut vallanvaihdoksiin ja konflikteihin. Lyhyellä aikavälillä tilanne on vaarallinen, mutta perusta hyvälle kehitykselle on kuitenkin olemassa. Transnistrian konflikti pitäisi kuitenkin saada ratkaistua niin, ettei se enää rajoittaisi valtion liikkumavaraa. Moldovan vaaleissa vuoden 2014 lopulla nähdään myös kansan reaktio Moldovan ja EU:n kesällä 2014 tekemään sopimukseen, ja jossain määrin vaalien tuloksen voidaan katsoa olevan myös moldovalaisten reaktio Ukrainan tilanteeseen. Nähtäväksi jää, jatkaako mahdollisesti valtaan nouseva vasemmisto EU-integraatiota yhtä innokkaasti kuin nykyinen hallitus. Vaaleja on hallituksen toimesta markkinoitu ulkopoliittisena ratkaisuhetkenä.

Uhkaako Ukrainan kohtalo Valko-Venäjää ja Moldovaa?

Valko-Venäjää ja Moldovaa tullaan pitkään tarkastelemaan vuoden 2014 Ukrainan tapahtumien valossa. Moni pohtii, onko nyt palattu kylmän sodan aikaiseen etupiirijatteluun, vai oliko siitä koskaan todella luovuttukaan.

Olemme kirjoittaneet paljon kansallisista identiteeteistä ja suuntauksista. Niistä huolimatta Valko-Venäjän tai Moldovan poliittisista puolueista ja muista voimaryhmistä ei välttämättä yksikään ole pyyteettömästi tai ideologisesti venäjämielinen — tuskin länsimielinenkään. Venäjää saatetaan seurata, mutta vastineeksi sen tahdon noudattamisesta halutaan taloudellista hyötyä tai jonkinlaista turvaa ja tukea.

Lienee myytti, että esimerkiksi Valko-Venäjän Lukašenkan hallinto olisi joskus ollut vilpittömän ideologisesti venäjämielinen. Yksittäiset ihmiset voivat toki olla slavofileja. Itäisen Euroopan geopolittisessa maisemassa on useita itsenäisiä toimijoita, ei pelkästään Venäjä ja länsi. Kuvitteelliset ja todelliset etupiirit ovat häilyviä satelliittivaltioiden pyrkiessä maksimoimaan omaa etuaan. Valko-Venäjä tekeekin juuri näin. Tämä tekee tulevaisuudesta vaikeammin ennakoitavaa kuin vaikka kylmän sodan aikaan.

Moldovan turvallisuustilanteesta käytävässä keskustelussa arvuutellaan usein, voisiko Transnistria olla "seuraava Krim"? Suoran sotilaallisen operaation uhka ei kuitenkaan ole Transnistrian kiistan ainoa vaikutus. Transnistrian tilanteella voi olla Moldovaa länneistä eristävä vaikutus. On olemassa mahdollisuus, että läntisten hallintojen näkökulmasta kiista vähentää jo pelkällä olemassaolollaan Moldovan kelpoisuutta tiiviiseen yhteistyöhön – tai jäsenyyteen – EU:n ja Naton kanssa. Vastaava huoli on aiheellinen myös Georgian tapauksessa. Assosiaatiosopimukset on allekirjoitettu, mutta ne eivät vielä takaa jäsenyyttä. Lähitulevaisuudessa Moldovan tulevaisuutta määrittää marraskuussa 2014 pidettävät vaalit. Mikäli Venäjä kokee hyötynensä toimistaan Ukrainassa tarpeeksi, se saattaa vaikuttaa Moldovaan Transnistrian kautta, mikäli Moldova tavoittelee EU-jäsenyyttä. Moldovan horjuttaminen olisi helppoa ja riskit pieniä Ukrainaan verrattuna.

Assosiaatio- ja vapaakauppasopimukset ovat hyvin merkittäviä, sillä EU:n vahvin, legitimein ja käytännössä ainoa tehokas keino vaikuttaa Valko-Venäjän ja Moldovan geopolittiseen orientoitumiseen on taloussuhteiden edistäminen. Taloudellinen riippuvuus Venäjästä on Valko-Venäjälle ja Moldovalle huomattava ulkopoliittista liikumavaraa rajoittava tekijä. Niin pitkään kuin se säilyy, maat joutuvat asettamaan koko elintasonsa ja vakautensa pantiksi, mikäli mielivät siirtyä länteen. Riippuvuuden suhteellinen heikentäminen lisäisi Moldovan ja Valko-Venäjän vapautta päättää itsenäisesti tulevaisuudestaan. Venäjän ja sen naapureiden taloudellinen keskinäisriippuvuus olisi toki hyvä ja rauhaa edistävä asia. Moldovan ja Valko-Venäjän tapauksessa vallitseva suhde vaan muistuttaa enemmän yksipuolista riippuvuutta.

Liitteet

Liite 1

Taulukko keskeisistä moldovalaisista poliittisista puolueista ja liitoista

Lyhenne	Koko nimi	Nimi suomeksi	Selitys
PCRM / PCM	Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	Moldovalaisten Kommunistien Puolue	Moldovan suurin puolue. Moldovalaismielinen. Julkaisuhetkellä oppositiossa.
AIE	Alianța pentru Integrare Europeană	Liitto Eurooppalaisen Integraation Puolesta	Entinen liberaalien puolueiden länsi- ja romanialaismielinen koalitio. Muodosti hallituksen 2009-2013.
-	Coaliția Pro-Europeană	Pro-Eurooppalainen Koalitio	Julkaisuhetkellä hallituksen muodostava koalitio. Osin sama kokoonpano ja agenda kuin AIE:lla.
PLR, PDM, PLDM	Partidul Liberal Reformator, Partidul Democrat din Moldova, Partidul Liberal Democrat din Moldova	Liberaali Reformistipuolue, Moldovan Demokraattinen Puolue, Moldovan Liberaalidemokraattinen Puolue	Pro-Eurooppalaisen Koalition jäsenpuolueita.

Liite 2

Moldovan väestön etninen jakautuminen, Moldovan tilastokeskus

Etniset ryhmät	Yhteensä henkilöä
Moldova yhteensä	3 383 332
moldovalaiset	2 564 849
ukrainalaiset	282 406
venäläiset	201 218
găgăuusit	147 500
romanalaiset	73 276
bulgaarialaiset	65 662
muut	48 421

Lähde: National Bureau of Statistic of the Republic of Moldova.

[Ladattavissa: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=en&idc=295&id=2234>]

Viimeisimmät tässä sarjassa julkaistut:

Täydellinen lista <http://www.doria.fi/>

Julkaisusarja 4: työpapereita (ISSN: 1236-4983)

N:o 45, 2013

Stig Rydell & Stefan Forss: Tie kohti uutta pohjoismaista turvallisuusstrategiaa

N:o 46, 2013

Alan Salehzadeh: Syyrian sisällissota: syitä ja taustatekijöitä

N:o 47, 2013

Jasmin Repo & Kati Temonen: Islamismi Pohjois-Afrikassa arabikevään jälkeen

N:o 48, 2013

Ari Rautala: Arktinen alue Venäjän sotilaallisesta näkökulmasta

N:o 49, 2013

Alan Salehzadeh: Iran's Domestic and Foreign Policies

N:o 50, 2014

Katri Kauhanen & Sanna Veikkola: Etelä- ja Itä-Kiinan meret aluekiistojen ja valtakamppailun näyttämönä

N:o 51, 2014

Ari Rautala: Venäjän sotilasreformi - asevoimien uusi ilme

Strategian laitos

Maanpuolustuskorkeakoulu

PL 266

00171 HELSINKI

Department of Strategic and Defence Studies

National Defence University

P.O.Box 266

00171 HELSINKI

Strategian laitos yhdistyy Sotataidon laitokseen vuonna 2015. Sotataidon laitos kokoaa taktiikan, sotahistorian sekä strategian opetuksen ja tutkimuksen yhteen Maanpuolustuskorkeakoulussa.

Puh: 0299 800

Internet: www.mppk.fi

ISSN 1236-4983

Maanpuolustuskorkeakoulu
Strategian laitos
PL 7, 00860 HELSINKI
Suomi › Finland

Puh. +358 0299 800

› www.mpkk.fi